Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (12085) | 1982 чылдың декабрь 25, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртэ 3 кеп.

Ю. В. АНДРОПОВТУҢ ЛЕ ЗУАН-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуан-биле беседазы декабрь 23-те болган.

СЭКП-ниң болгаш ВКП-ның ажыл-чорудулгаларының чугула айтырыгларын беседа үезинде чугаалашканнар. Чамдык делегей айтырыгларының, оон иштинде Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды, ону тайбыңның болгаш турум чоруктуң зонназы болдурары-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле санал-онал солчуушкуннары болгулаан.

ССРЭ-ниң болгаш ВСР-ниң аразында Найырал база кады ажылдажылга дугайында керээде быжыглаан совет-вьетнам бүгү талалыг харылзааларны улам ыңай хөгжүдер болгаш сайзырангайжылдар дээш СЭКП-ниң база ВКП-ның шиитпирлерин эштер Ю. В. Андропов биле Ле Зуан демдеглээннер.

Ужуражылга чүректиң хапызындан болгаш бот-боттарын бүрүн билчириниң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

ЧЫРЫТКЫЛЫГ ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ

ССР Эвилелиниң Улуг театрынга улуг байырлал

Бистиң ниитилел тургузуувустуң улуг амыдыралчы күжүн, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының мерген угаанныын чайынандыр, бүзүрелдиг-биле көргүскен алдарлыг юбилейи — ССР Эвилелиниң 60 чыл оюн москвачылар чедип алган чедиишкиннеринге чоргаарланышкын-биле уткуп турар. Найысылалдың ажыл-ишчилериниң ажыл-херектери болгаш күзел-чүткүлү, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның май база ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынче угланган.

Декабрь 23-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының Москва хоорай Совединиң, найысылалдың хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарының болгаш Москва гарнизонунуң дайынчыларының төлээлекчилери-биле кады ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан байырлыг хуралы болган.

Президиумда — эштер Г. А. Алиев, В. В. Гришин, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, партияның хоочуннары, социалистиг чарыш тиилекчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, шериг начальниктери.

База-ла ында — ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын демдеглээри-биле бистиң чуртта келген даштыкы аалчылар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга соруп кириишкинниг соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин байырлыг хуралга чүве чугаалаан.

Алдан чыл мурнунда, бистиң төөгүвүстүң дыка хөй алдарлыг арыннары-биле холбаалыг Улуг театрның бо залынга, Советтерниң бирги Бүгү-эвилел съездизи ССР Эвилелин тургузарының дугайында Керээни болгаш Декларацияны хүлээп алган деп ол чугаалаан. Ол төөгүлүг документилерде акы-дуңма национал совет республикаларның улустарының оларга чоок төрел Советтер эрге-чагыргазынга үндезилээш, өлүм чок марксисчи-ленинчи туктуң адаа-биле эвилел күрүне кылдыр каттыжарынче күзел-чүткүлү илереттинип, боттангаан айыткан.

Декабрь 22-де Кремльге СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң ол төөгүлүг юбилейге тураскааттынган байырлыг хуралы доозулган. Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп ханы утканыг, чайыннанчак илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгай. Ында совет улустуң 60 чыл иштинде эрткен оруун, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң моон соңгаарты сорулгаларын солун болгаш тодаргай кылдыр көргүскен. Илеткелдиң негелде чүүлдери болгаш түңнелдери СЭКП-ниң национал политиказын боттандырарынга, совет ниитилелдиң бүгү талалыг хөгжүлдезинге, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселди күштелдирериңге теоретиктиг болгаш практиктиг чугула ужур-дузалыг боор турар.

ССР Эвилелиниң алдан чылы — бистиң күрүнениң төөгүзүнге, партияның болгаш улустуң амыдыралынга чугула үе-чада болур. Хөй националдыг эвилелдешкен чаа күрүнениң тургустунганы социал болгаш национал мөзүгделдиң шимирбезин үзе шапкаш, Россияның нацияларын болгаш биче улустарын тускайлан төөгүлүг, чогаадыкчы чорукче кедүрген чорук болза, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дорт түңнели болган.

Хөй национал Совет Эвилелин тургусканы болгаш чедиишкинниг хөгжүп турары пролетарий, социалистиг интернационализмниң идеяларының амыдыралчы улуг күжүнүң, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының шылгарангай чедиишкиннериниң, бистиң хөй национал Төрээн чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының акы-дуңма найыралының бүзүрелдиг херечизи-дир.

ССРЭ-ниң тургустунганы Владимир Ильич Ленинниң ажыл-чорудулгазы-биле үзүлбес харылзаалыг. Пролетариаттың улуг баштыңчызы совет национал республикаларны чаңгыс аай Совет Эвилели деп күрүне кылдыр каттыжарының гениалдыг идеязын тургускан.

ССР Эвилелиниң тургустунганы ССРЭ-ниң нацияларының болгаш биче улустарының чогаадыкчы күштериниң чечектелириниң, оларның экономика болгаш культура тургузуушкунунга кады ажылдажылгазын улам быжыглаарынга идегелдиг үндезинни салган. Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг, каң дег быжыг чаңгыс эви тургустунган. В. И. Ленинниң идеяларын болгаш чагыгларын, ооң ажылдап кылганы партияның национал политиказының принциптерин бистиң партиявыстың амыдыралга боттандырып шыдааны — ооң өндүр улуг ачы-хавыязы ол боор турар.

Москвачылар, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, боттарының Төрээн чуртунуң улуг чедиишкиннеринге, коммунизмни кады тургузуп турар эвилелдешкен республикаларның социал-экономикага болгаш культурага шапкын хөгжүлдезинге дүрүм ёзугаар чоргаарланып турарын оратор демдеглээн.

Күрүнелер болгаш улустар боттарының күштерин каттыштырган, дайын кыжаныышкынын тиилээр, чер кырынга тайбыңны камгалап ап, быжыглаар, кижиниң амыдырап чурттаар эргезин хандырып шыдаар дээрзинге идегел Кремльге болган юбилей хуралынга хүлээп алдынган делегейниң парламентилеринге, чазактарынга, политиктиг партияларынга болгаш улустарынга Кыйгырыгда илереттинген.

Национал совет республикаларның интернационалчы сырый каттыжылышкынынга, эвилел күрүнени тургузарынга шылгарангай рольдуг болган Москваның ужур-дузазының дугайын чугаалааш, В. В. Гришин, алдан чылдың иштинде бүгү чурттуң политиктиг болгаш административтиг төвү болур бедик хүлээлгезин ооң төлептиг күүседип келгенин онзалап айыткан. Москва болза Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралының болгаш күчү-шыдалының, ооң коммунизмниң улуг хереенге шыгжамының демдээ боор турар.

Найысылалдың ажылчын аңгызының өмүнээзинден Лихачёв аттыг автозаводтуң штамповщик-дарганы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Н. Малин совет улустуң чаагай амыдыралының дугайында, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчү-шыдалын улам күштелдиреринин дугайында улуг сагыш салышкын дээш СЭКП-ге, ооң Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга улуг өөрүп четтиришкинин илереткеш, москвачылар коммунистиг тургузуушкунунуң өндүр улуг сорулгаларын боттандырар дээш улам кызымаккай демисежирин бүзүреткен.

(СЭТА).

Чуулдугзунуп, деткип тур бис

Улуг-Хемниң мыш-үлетпүр ажыл-агыйының мыш ажылдап кылыр комбинады бо чылдың ай, квартал планнарын доктаамал күүседип келген. 11 айларда продукция сайгарарының планы 102,7 хуу, дилиг материалдарын бүдүрери 102,5 хуу күүсеттинген. Комбинаттың бүдүрүлге ажыл-чорудуунуң талазы-биле чедиишкиннеринге улуг үлүүн пилорамада Станислав Болоттуң бригадазы киирип келген. Бригада ховулдаан шала манзазын, дескилээн манзаны, брус мыштарны бүдүрериниң талазы-биле планнарын ай сайында күүседип келген.

Шалыпчылар бо хүннерде күш-ажылчы темпизин улам бедидип, ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң илеткелин изиибиле чуулдугзунуп деткип турар.

ЧУРУКТАРДА: мыш дилдирер бригаданың мурнакчы ажылчыны А. Салчак.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛАП...

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозта № 1 хойжу бригада ажыл-агыйның хойжу бригадаларының аразында эки көргүзүглерлиглериниң бирээзи болуп турар. Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваның Кремльдиң Съездилер ордузунга болуп эрткен СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан каттышкан хуралының материалдарын, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң илеткелин бистиң бригаданың кежигүннери улуг сорук кириишкин-биле номчуп таныштывыс.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан чарыштың түңнелин үндүрүп турда, бистиң хойжу бригада ниитизи-биле багай эвес көргүзүглерлиг болганы дээш совхозтуң дирекциязындан, профэвилел комитединден демдеглеткен. Бригадавыста бо чылдың түңнели-биле төрүүр чүс хойга онааштыр 100 болгаш ооң ажыр хураган алганнар 8 кижи болган.

Бо чылгы чедиишкиннеривисти улам быжыглап, он бирги беш чылдың үшкү чылында улам эки ажылдаар дээш бригада кежигүннери аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

О. ТАС-ООЛ.

ССРЭ 60 — Юбилейлиг чылды чедиишкинниг доозаал

ШАҢНАЛДАРГА СОРУК КИРГЕН

Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилери болган. Район РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Дүүн Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга районнуң ажыл-ишчилериниң байырлыг хуралы болган. Аңаа СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко чүве чугаалаан. Ол юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглери дээш, районнуң ажыл-ишчилеринге байыр чедирбишаан, районнуң төлээлекчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке улуг чедиишкиннерни күзээн.

Районнуң ажыл-ишчилериниң мурнундан СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н-С. Шагдыр-оол сөс ап чүве чугаалааш, мөңгүн-тайгажылар бедик шаңналга төлептиг боор, амгы беш чылдың үшкү чылында мурнукузундан-даа бедик түңнелдерлиг болурун бүзүреткен.

• • •

Малды кыштан хүр ажырары дээш республиканың совхозтарынга кыйгырыгны үндүрген «О-Шынаа» совхоз юбилейлиг чылда Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. «О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге эът садарының планын 109,4 хуу, дүк садарын 100 хуу болгаш сүттүң 100,4 хуу күүсеткен. Совхозтуң девискээринде кыштаглаашкын эки эртип турар.

Ол Кызыл тукту тывсырынга тураскааткан байырлыг хурал «О. Шынаа» совхозка болган. Хуралды партком секретары С. М-С. Доңгак ажыткаш, партия обкомунуң секретары Д. К. Ооржакка сөс берген. Ол СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан каттышкан байырлыг хуралының дугайын чылыгаппарга чугаалаан. Юбилейлиг чылда Тыва АССР-ниң ажылчы чону Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү-россия социалистиг чарыжынга бедик кедүрлүүшкүннүг киришкеш, бистиң республика күрүне планнарын чедиишкинниг күүсеткени дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы республиканың бүгү ажыл-ишчилерин сорук кииргенин демдеглээн. Улуг юбилейниң чылында «О. Шынаа» совхоз СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг үлүг-хуузун киирип, социалистиг чарышка эки түңнелди чедип алганын партия, чазак үнелээш, шилчиир Кызыл тук-биле шаңнааны-биле холбаштыр Д. К. Ооржак совхозтуң бүгү коллективинге изиг байырны чедирип, моон соңгаар база улуг чедиишкиннерни күзээн. Бедик шаңналды СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак совхоз директору М. Б. Эртинеге хүлээткен.

Кызыл тукту хүлээп ап тура, М. Б. Эртине бедик шаңнал бүгү ишчилерни сорук киирип, улам эки ажылдаарын хүлээндирип турарын чугаалаан. 1982—1983 чылдарның кышкы үезинде малды кыштан хүр ажырар эгелекчи саналды үндүрген болгай бис, малдың баш санын чидириг чок кыш ажырар база чаш төлдү менди камгалап алыры дээш турушкуу бистиң хүлээлгевис деп, ол демдеглээн. Эрткен кыжын совхоз төрүүр чүс хойдан 94 хураганны алган, а бо чылын мал чеми белеткээриниң планының 100.2 хуу күүсеттингени база кыштаглаашкынга багай эвес белеткенгени эки түңнелдерни чедип ап болурунуң аргазын берип турар деп, директор чугаалаан.

• • •

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы дээш Туран хоорай РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Туран хоорайның үлетпүр бүдүрүлге коллективтери юбилейлиг чылда шалыпчы ажылдааш, пландан ажыр 99 муң рубльдиң продукциязын берген. Районнуң амыдырал хандырылганың, бүдүрүлге эргелелиниң, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының, септелге-тудуг участогунуң, мыш пунктузунуң болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтери чыл планнарын ажыр күүседир.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Туран хоорайга тывсырынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн СЭКП райкомунуң хуралдаар залынга болган.

Ону СЭКП райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин ажыткаш, СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжага сөс берген. Ол ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур совет улустуң бедик кедүрлүүшкүннүг ажылдап турарын, аңаа бистиң республиканың ажылчы чоннарының, туранчыларның үлүүн демдеглээш, бистиң күш-ажылчы коллективтеривистиң келир чылда сорулгаларынга доктаагаан. Хоорайның төлээлекчилеринге Кызыл тукту ол байырлыг байдалга тывыскан.

Хуралга чүве чугаалаан Бии-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы А. Н. Шулепов, Туран хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. А. Виговский, райсельхозтехникада слесарь У. К. Бурункуле, үлетпүр комбинадының туйбу цегиниң мастери И. В. Кудря, септелге-тудуг участогунуң бызанчызы И. Ф. Неделин болгаш өскелер-даа Кызыл тукка төлептиг болур дээш, бо чылды чедиишкинниг доозуп, беш чылдың озек чылы — 1983 чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш улам шудургу ажылдаарын бүзүреткеннер.

• • •

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан Бүгү-россия социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, күрүне планнарын чедиишкинниг күүсеткени дээш «Тиилелге» совхоз РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан, ону тывсырының байырлыг хуралынга чыылган чон Культура бажыңының залын долдур олурупкан.

Хуралды совхозта партком секретары Ч. У. Монгуш ажыткаш, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырапка сөс берген.

Ол Кызыл тукту тывсып тура, юбилейлиг чылда эки ажылдаан совхозтуң ажылчыннарынга байыр чедирип, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар дээш бедик күш-ажылчы сагылгазынгыг, улам күжениишкинниг ажылдаарын күзээн.

Дараазында совхоз директору В. О. Оюн он бирги беш чылдың ийиги чылында тиилелгежилериниң канчаар ажылдааның, ажыл-агыйның кол-кол көргүзүглерин, мурнакчыларын адап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш шалыпчы ажылдаарын бүзүреткен.

Санал бергеннер бедик шаңналга хей-аът кирип турарын база боттарының тус-тус участоктарынга күзел-соруктуг ажылдаарын чугаалааннар.

Байырлыг хурал соонда концерт болган.

ТЫВАГА ЭРТКЕН СУББОТНИКТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан бо чылдың декабрь 18-те болган коммунистиг субботниктиң республикага түңнелин Тыва АССР-ниң Статистика эргелели үндүрген.

Коммунистиг субботник Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш республиканың ажыл-ишчилериниң соруктуг күш-ажылының байырлалы болу берген. Аңаа ниитизи-биле 109.975 кижи киришкен, олардан 51.948 кижи боттарының ажылдаар черлеринге ажылдааннар. Тываның ажылчы чоннары 158.838 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче киирген. Кызыл хоорайга, Барыын-Хемчикке, Чөөн-Хемчикке, Улуг-Хемге, Таңдыга, Бии-Хем болгаш Кызыл районга субботник эң массалыг эрткен. 1974 кижи боттарының камнап алганы чигзи, одаар чүүлү, кывар-чаар материалдары, электри энергиязы-биле ажылдаан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге субботник организастыг эрткен. Олардан күш-ажылче 12.109 кижи үнген. Оларның барык чартык кезии боттарының ажылдаар черлеринге ажылдааннар, 818 кижи камнап алган материалдары, энергиязы-биле субботникке киришкен. Үлетпүрнүң ажылдакчылары 234.500 рубльдиң продукциязын бүдүрген. Тараа продуктулар эргелелиниң Кызылда сайгарылга баазазының, Кызылдың эът комбинадының, «Каа-Хем» разрезтиң, «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың дааранылга фабриказының, «Тыва кедээ тудуг» трестиң тудуг материалдары кылып турар бүдүрүлгелери, «Тыва суг-тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Улуг-Хемниң мыш-үлетпүр ажыл-агыйы, автосептелге заводу, Сельхозтехкүркомнуң Кызылда каттыжышкыны беш чылдың фондузунга улуг салышкынны киирген.

Шалыпчы ажылдың хүнүнге үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары янзы-бүрү продукцияны, ылаңгыя чоннуң херетлел бараанарын хөйнү бүдүргеннер. Чижээ, шахтерлар 1200 тонна хөмүр-дашты чүдүрүп чорутан, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынның бүдүрүлгелери 52.200 туйбуну, тудуг индустриязының заводтары эптээр демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни 219 кубометрни кылган, мыш болбаазырадып кылып турар бүдүрүлгелер 525 кубометр дилиг материалдарын белеткээн болгаш 1124 кубометр тудуг мыжын чүдүрүп чоруткан. Декабрь 18-те 500 эжеш кидис, 419 эжеш хөм идиктерни, дааранылга кылыгларын 3.430 рубльге, мебельди — 3.120 рубльге, культура-ажыл-агый бараанарын — 5.570 рубльге, 12 тонна эътти, ийи тонна колбаса кылыгларын, 110 тонна далганны, 140 тонна комбикормну, 4500 килограмм кондитер кылыгларын, 1000 дал ээртпес суксунну болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрген.

Республиканың суурларынга субботник массалыг эрткен. Ажылче 31.294 кижи үнген. Муң-муң малчыннар, механизаторлар, тудугжулар специалистер боттарының ажылдаар черлеринге ажылдааннар, оларның 350-и камнап алган материалдары, одаар чүүлдери, энергиязы, кывар-чаар материалдары-биле ажылдаан. Совхозтарның ишчилери он бирги беш чылдың фондузунче ажылдап алганы 42.674 рубльди шилчиткеннер. Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Кызыл районнарның кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылчыннары улуг салышкынны киирген. Республиканың өске-даа районнарының ишчилери бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

Барык беш муң хире кижи транспортка ажылдаан. 400 ажыг чолаачылар субботник хүнүнде камнап алган кывар-чаар материалдарын ажылдааннар. Тываның автомобилистери он бирги беш чылдың фондузунга 15.409 рубльди киирген. Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш улуг салышкынны Кызылдың № 1, 2, 3 АТБ-лериниң, Ак-Довурактың, Чадаананың, Кызылдың пассажир АТБ-лериниң, «Тыва суг-тудуг» трестиң болгаш Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазаларының, Сельхозтехкүркомнуң Кызылда бүдүрүлгезиниң, Чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш Садыг министерстволарының АТБ-лериниң коллективтери киирген. Саян ындындан болгаш районнарже чолаачылар улус ажыл-агыйының он-он муң тонна чүъгүн сөөрткен.

Бистиң республикавыста аза тудуглар хөй. Коммунистиг субботник хүнүнде аңаа ылаңгыя ажыглалга кирер тудугларга ажылдар дыка хайныккан. Тудуг объектилеринге ол хүн 10.038 кижи ажылдаан. Олар 203.600 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган болгаш ажылдап алган акшазындан 30.209 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче киирген.

Ажылчыннарның дыка хөйү — барык бүдүн чартык муң хире кижи «Тыва кедээ тудуг» трестиң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының болгаш Тыва автоорукутуң объектилеринге ажылдаан, кедээде тудугларга база ол хире ажылчыннар киришкен. «Тыва тудуг», «Тыва кедээ тудуг», «Шагонартяжстрой» трестиниң механизастаттынган колонналарының болгаш эргелелдериниң, «Сельэлектростройнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң, Минэнергонуң № 2 КМК-зының, № 833 тудуг эргелелиниң, № 14 механизация эргелелиниң, «Кызыл ТЭЦ—тудуг» эргелелиниң коллективтери организастыг болгаш бедик кедүрлүүшкүннүг ажылдаан. Бригадаларның дыка хөйү субботникке планнаттынган ажылдарының хемчээлин ажыр күүсеткен.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскааттынган коммунистиг субботник республиканың ажылчы чоннарының бедик медерелдиин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседиринге, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаарынга улуг салышкынны киирер дээн оларның чүткүлүн бадыткаан.

ЧЫЛДЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Тываның автосептелге заводунуң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының планын декабрь 30-де күүседир деп социалистиг хүлээлгелеринге айыткан турган. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка киришкеш, заводтуң коллективи бараанның продукция бүдүрериниң чыл планын декабрь 23-те күүсеткен. Продукция сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш орулга алырының планнары база хуусаадан эрте күүсеттинер.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планы 2.2 хуу ажыр күүсеттинген болгаш ооң ачызында завод 30 муң рубльдиң продукциязын немей бүдүрген. Коллективтиң ниити чедиишкиннинге улуг үлүүн шой кудукчуларының болгаш механика участоктарының, мотор септээр болгаш эптээр участоктарның коллективтери киирген.

Күш-ажылдың хоочуну К. Кукарининиң удурткан автобус септээр бригада беш чылдың ийи чыладарының планын ажыр күүсеткен. 36 ажылчын ам 1983 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Оларның аразында хевилекчи А. Мартынов, моторист А. Аржаков, дарган В. Кужугет болгаш өскелер-даа онза шылгараан.

Материалдыг курлавырларны, одаар чүүлдү, энергияны камнаарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин завод база чедиишкинниг боттандырган. 4,5 тонна кара металлды, 80 тонна хөмүр-дашты, 105 муң киловатт-шак электри энергиязын, 7,5 кубометр дилиг материалдарын завод камнап алган.

А. ТОМИЛИН,
заводтуң план килдизиниң начальниги.

БИБЛИОТЕКА

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

Кижи бүрүзүнүң үлүүнден хамааржыр

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга кол черни, Аъш-чем программазын боттандырары-биле чергелештир, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын камныг болгаш ажыктыг ажыглаарының айтырыглары ээлээн. «Материалдыг курлавырларны камнаарының дугайында айтырыг ам бир янзы көрдүнер дээрзинче эштерниң кичээнгейин углаар бодап тур мен — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов Пленумга чугаалаан.— Амгы үеде камналга, чоннуң өнчүзүнге хүндүткелдиг хамаарылга — бистиң планнарывыстың боттанырының айтырыы-дыр. Ооң шиитпирлеттинерин бүгү-ле хемчеглер-биле хандырар апаар...».

Бисте бүдүрүлге күчүзү дыка улгаткан. Ооң уламындан бичии-ле шын эвес чарыгдал улуг когаралга таварыштырып болур. Чижээлээрге, республиканың кодээ ажыл-агыйның кол фондулары хөй миллион рубль түңнүг болуп турар, бүдүрүлгениң чылда чарыгдалы 135—140 миллион рубль четкен, ооң иштинде материалдыг чүүлдерниң өртээ 80 миллион рубль. Оларның чүгле 1.5 хуу камналгазы чаңгыс ортумак совхозтуң бүдүн чылда курлавырынга деңнежип турар.

Аъш-чем продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге үндүрген бүгү хөреңгини ажыл-агыйжы болгаш камныг чарыгдаары Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга чугула чүүл. Ону күүседири партия, Совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртулгазындан улуг хамаарылгалыг. Маңаа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле демисежир ужурлуг бис.

Он бирги беш чылдың эрткен ийи чылдарында республиканың совхозтарынга хөй миллион рубль капитал салышкынын үнген, ынчалзажок ооң эгилдези шоолуг эвес: бо чылдарда тараа-даа, картофель-даа, ногаа-даа бүдүрериниң планнары күүсеттинмээн. Мал ажылының продукциязын садарының планнары улуг бергедээшкин-биле күүсеттинип турар. Чарыгдалдар кызырылбайн, продукцияның бот-үнези эвээжевейн турар.

Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы берге-даа турган болза, ажылды организастаарында, бүдүрүлгени башкарарында болгаш планнаашкынында улуг четпестер барын база миннир апаар. Чамдык районнарда болгаш совхозтарда ажыл-агыйжы эвес чоруктар база бар.

Совхозтар техника болгаш өске-даа материалдыг үнелиг чүүлдерни багай кадагалап турарындан улуг каражага таваржып турар. Чүгле эрткен чылын техниканы тоймагдааныындан болгаш электен үндүр бижээйинден, өрттен. болгаш өске-даа ажыл-агыйжы эвес чоруктардан болган когарал 250 муң рубль ажа берген.

Техниканың чылда ажылдаар хүннери эвээжеп турар. Эрткен чылын ДТ-75 тракторлар ортумаа-биле 90 хүн, «Беларусьтар» 184 хүн ажылдаан. Ынчаарга бачым ажыл үезинде бо тракторларның чаңгыс шак дургузунда ажыл чок турары 6 рубль, а К-701-ниң анаа туруушкуну 16 рубль карылгалыг болур. Ылаңгыя, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарда техника ажыглалы кончуг багай. Республикада тракторларның чүгле 12 хуузу ийи ээлчег-биле ажылдап турар. «Дөң-Терезин», «Торгалыг», «Ленинчи орук», «Найырал», «Коммунизмниң херели» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда тракторларның ээлчег нормазын күүседип турары четпес. «Тээли», «Улуг-Хая», «Ак-Туруг», «Өөк», Улуг Октябрь» совхозтарда кывар-чаар материалдарны артыр чарыгдап турар.

Техника ажыглалында четпестер хову ажылдарын узамдыктырып, ооң шынарын чавызадып турар. Ооң уламындан черни чедир ажыглавас, камнавас, харын-даа үрегдеп турар таварылгалар хөй. Чамдык районнарда тарылга шөлдери, чайгы чер андарылгазын чедир чорутпайн турарындан, долу ажыглаттынмайн турар. Бо чылын республикада чайгы чер андарылгазының планы 90,2 хуу, «Тыва», «Ак-Туруг», «Сукпак», «Кара-Хаак», «Тес-Хем» совхозтарда 25—60 хуу күүсеттингилээн. Ооң уламындан 11 муң гектар тарылга шөлү ажыглал чок арткан.

Мал чемнерин бүдүреринде болгаш ону малга бээринде улус четпестер бар. Бир центнер продукция бүдүреринге мал чеминиң чарыгдалы ам-даа улуг болуп артышаан. Бир центнер сүт бүдүреринге 2—2,2 чем единицазы, бир центнер вемелде деңзи алырынга 13—15 чем единицазы чарыгдаттынып турар. Бо дээрге чогуур деңнелинден 1,5—2 катап ажып турар көргүзүглер-дир. Ылаңгыя «Барлык», «Тес-Хем», «Тоора-Хем», «Кара-Хаак», Ленин аттыг совхозтарда продукция бүдүреринге мал чеми хөй чарыгдаттынып турар.

Оорлаар болгаш малдың өлүр чоруу кодээ ажыл-агыйга улуг когаралды чедирип турар. Олар-биле демисел база кошкак. Малдың кызыраары ам-даа хөй, ооң хайындан сөөлгү ийи чылда шээр малдан 200 муң, мыйыстыг бода малдан 34 муң чаш төл чедир алдынмаан. Мал ажылының чамдык ажылдакчыларының негелде болгаш харысалга чогу моон илдең. Ооң уламындан продукцияның бот-үнези улгадып, бир гектар кодээ ажыл-агый шөлүнге болгаш бир баш малга онааштыр материалдыг чарыгдалдар улгадып турар. А кодээ ажыл-агый культуралалының дүжүткүрү болгаш малдың продуктулуу өспейн турар.

Кодээ ажыл-агыйның чамдык удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери ажыл-агыйның экономиказынче хандывайн турар. Ажыл-агыйларда бухгалтер учёдун организастааны четпес. Эрткен чылын республикага бир центнер тараанын бот-үнези ортумаа-биле 17 рубль 80 көпеек турда, бо көргүзүг «Дөң-Терезин» совхозка 62 рубль 78 копеек болган. Сүттүң бот-үнези республикага 45 рубль 09 көпеек турда ол совхозта 70 рубль 94 көпеек болган. Хой эъдиниң бот-үнези 158 рубль 90 көпеек турда, «Дөң-Терезинге» 527 рубль 43 көпеек болган. Ынчангаш ук совхозтуң продукция бүрүзүнүң бот-үнези республиканың ортумак көргүзүүнден 1,6—3,5 катап улуг.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга «Планнар ам-даа улуг чарыгдалдарның болгаш бүдүрүлге когаралдарының күсели-биле боттанып турар. Леонид Ильичиниң экономика камналгалыг болур дээн чагыышының сөстерин күзелдиг-биле чугаалавышаан, ол сорулганы шиитпирлээринге херек кырында шоолуг чүве кылбайн турар ажыл-агый удуртукчулары эвээш эвес» деп чугаалаан. Ээлдег-ле «Дөң-Терезин» ышкаш совхозтарның удуртукчуларының дугайын ынчаар чугаалаан-дыр. Ындыг удуртукчуларга дуза чедирери чугула. Экономистерни, бухгалтерлерни болгаш өске-даа кадрларны шилип алырын экижидер херек. Экономиктиг анализтиң чөвүлелдериниң болгаш бюроларының ажылын шапкынчыдар, баланс комиссияларын, экономиктиг семинарларны болгаш конференцияларны үргүлчү эрттирерин хандырар ужурлуг. Удуртукчу бүрүзү экономиканы ханы билир херек. Чүгле бо таварылгада совхоз бүдүрүлгезиниң экономиказы камналгалыг болур.

Бүдүрүлге фондуларын, материал болгаш күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын экижидер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиктиг ажылын бедидер төлээде ажыл-агый бүрүзүнүң экономиказының байдалын анализтеп көөрү чугула. Удуртукчуларның болгаш тускай эртемниглерниң күжүн чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидеринче, совхозтарның экономиказын быжыглаарынче углаар херек. Иштики курлавырларны долу ажыглаарынче чарыгдалдың берімчезин улгаттырарынче кичээнгейни улгаттырар ужурлуг. Капитал салышкыннарны бүрүн шиңгээдип алыр дээш удуртукчуларның харысалгазын бедидер апаар.

Продукция бүдүреринге чарыгдалдың деңнели бүдүрүлгени организастаарындан, башкарарындан, планнаашкындан болгаш учёттан улуг хамааржыр. Маңаа бот-орулга-чарылга улуг ажыктыг. Ажылды план ёзугаар чорударының бо аргазы кижи бүрүзүнүң харысалгазын хумагалал болгаш камналга дээш демиселге сонуургалды бедидер. Кол черни ынчап социалистиг чарыш ээлээр.

Амгы үеде кодээ ишчилерниң кол сорулгазы — кодээ ажыл-агый чылын чедиишкиниң доозары, кыштаглаашкынны болгаш мал оолдаашкынын организастыг эрттирери, часкы тарылгага бүгү тала-биле белеткенири. Партия, совет, ажыл-агый органнары, кижи бүрүзү Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга эң-не улуг үлүүн киирер ужурлуг. Экономика ынчан камналгалыг болур.

Г. ТУЛУСОЕВ.
СЭКП обкомунуң инструкторy.

Ю. ПОЛУЛЯХ,
Сибирьниң кодээ ажыл-агый экономиказының эртем-шинчилел институдунуң Тыва салбырының удуртукчузу, экономика эртемнериниң кандидады.

БРЕЖНЕВ ХООРАЙДА

ТАТАР АССР. Кама хемниң эриинде автохоорайның чурттакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Набережные Челны хоорайны Брежнев хоорай кылдыр эде адаар дугайында доктаалын өөрүшкүлүг уткуп-хүлээп алганнар. Олар ол бедик атты бадыткаарынга долу шиитпирлиг.

Амгы үеде Брежнев хоорайда сезен беш ажыг национал кижилер найыралдыг өг-бүле боол чурттап турар. Хоорайда ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Культураның он дөрт бажыңнары, дөрт кинотеатр, үш музей, уран чүүлдер, музыка, чурулга болгаш нитти билиг школалары, техникумнар, дээди өөредилге черлери бар. Хоорайның чурттакчыларының ортумак назызы— 25 хар боол турар.

ЧУРУКТА: «КамАЗ»-тар Брежнев хоорайның кудумчуларында.

ЧУРУКТА: Брежнев хоорай Совединиң депутады, КамАЗ-тың кол конвейериниң эптекчи-слесары Надежда Крылова. Ол техниктиг училищени дооскан соонда ында бешки чылында ажылдап турар.

Е. ЛОГВИНОВ биле М. МЕДВЕДЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ФЕВРАЛЬДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Төрээн чурттуң алдарлыг юбилейи — ССРЭ-ниң тургустунганынын 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейлиг чоруктуң байдалы-биле улам күштелген. «Тыва септелге-тудуг» трестиң Бии-Хемде септелге-тудуг участогунуң коллективи чыл планын октябрь 20-де-ле күүсеткеш, ам 1983 чылдың февральдың үлүүнге киирип-тир ажылдап турар.

Юбилейге аалдар бөлдүрган социалистиг чарышка Иван Неделиниң, Федор Кислицыныың бригадалары онаа шыгараан.

Штукатур-малярлар Мария Анисимова, Галина Москатова олар үени мурнап, 1983 чылдың үлүүнде ажылдап киргеннер.

Бистиң корр.

БОЛДУНАР АРГА-БИЛЕ

«Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажы хойжу бригадазы кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Бригадада аныяк коммунист Лопсан Тумат-оол малчыннарны билдилиг удуруп, коданнарны доктаамал хайгаарап, септелгени организастыг чоруткан. Бо чылын бригадада ийи малчынның кыштаан солуй туткан. Чамдык коданнарда кажааларның дээвирлерин солуп септээн.

Мурнакчы малчыннар Кара-оол Ховалыг, Дөрбет-оол Түлүш, Сүргүул-оол Моңгуш олар боттарының күжү-биле 10—15 тонна ногаан сигенни белеткээш, кыштагларында чедирип алган. Чаш хураганнар адаанга төгер 10-10 тонна өлек белдүнген. Ынчангаш малчыннар кыштаглаашкынга болдунар арга-биле хынамчалыг белеткенгени ол.

Ч. МОҢГУЛ-ООЛ

АЖЫГЛАЛГА КИИРГЕН

Бай-Тайга районнуң Тээлиде № 741 КМК-ның коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде хөй-аъш кирген ажылдап турар.

Бо чылын олар ниитизи-биле багай эвес ажылдап, ай, квартал планын ажыр күүседип келгеннер. Тудугжуларның улуг күжү «Мурнакчы» совхозта үш миллион тууйбу бүдүрер заводтуң тудуунда мооңнеттинген. Ук заводтуң тудуу шалыпкын чоруп турар. Көрдүнген план ёзугаар тууйбу заводун келир чазын ажыглалга киирер ужурлуг. Моон-биле чергелештир ол коллективтиң тудугжулары районнуң совхозтарынга дыка хөй чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирgеннер. Тодаргайлаарга, 686 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн эки шынарлыг туткаш, ажыглалга киирgеннер.

КМК-да боттарының ажыл-херээнге бердинген, тудугнуң мергежилин ханызы-биле шиңгээдип алганнар хөй. Оларга Андрей Кара-Салга удурткан комсомолчу-аныяктарның тудугжу бригадазын чоргаарал-биле адап болур. Бригадада чүгле сес кижи бар. Олар боттарының аразында эп-найыралдыг, ажыл шагы үзер чаңгыс-даа таварылга туруп көрбээн. Оолдар шупту бызанчы-бетонщиктер. Олар бо чылын 85 муң хире рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылыр планныглар. Тудугжулар он айларда кылза чогуур планын 102 хуу күүсеткеннер. Олар ам Тээли суурда амыдырал хандырылга комбинадының улуг бажыңының тудуунда ажылдап турарлар. План ёзугаар ону келир чылдың февральда ажыглалга киирер ужурлуг. Бригаданың хоочуну, хөй чылда тудугга ажылдап келген Өлчей-оол Анаратович Салчак аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп, дагдыныкчы болуп ажылдап турар. Комсомолчулар Александр Ондай-оол, Александр Сандып, Хертек Моңгуш-оол олар незээде мурнуку одуругда чоруп турарлар. Бирги кварталдың түңнели-биле ук коллектив ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. А чартык чылдың түңнели-биле ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң шилчиир Кызыл тугу болгаш хүндүлел бижии-биле шаннаткан.

Комсомолчу тудугжулар чүгле бүдүрүлгеге бердинген эвес, а харын коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Олар шуптузу бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери.

Н. КЕЛИК-СЕНГИ.

ЭЭ-ХАРЫСАЛГАЛЫГ

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозта ажыл-ишчилерниң, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган ажылдап чоруур механизаторлар хөй. Калбак мергежилдиң хоочун механизатору, комбайнер-тракторизи Шактар-оол Кыргысович Эңмекейни оларга хамаарыштырып болур.

Шактар-оол Кыргысовичиниң тракторист болуксаан күзели 1956 чылда боттанган. Ынчан ол трактористер курузун чедиишкинниг доозкаш, совхозунга ажылдап эгелээн. Оон бээр 27 чыл эрткен. Чээрби чеди часты, күстү Торгалыгның, Кожайның, Чодурааның болгаш Хендергениң ховуларынга уткаан.

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз чылдан чылче бедик дүжүттүг тарааны, картофельди өстүрүп ап турарында хоочун механизаторнуң үлүг-хуузу улуг. Хоочун механизатор чайын кыштың малдыга мал чеми белеткээр ажылга үлүүн киирип чоруур. Час боорга тракторун, күс боорга комбайнын совхозунун шөлдеринге башкарар Шактар-оол Кыргысовичиниң чаңгыс чер чурттуглары хүндүлээр. Ол хүлээнген ажылынга ээ-харысалгалыг, ажылын төнчүзүнге чедирер чанчылдыг.

Хөй чылдарда ажылдап келген хоочун механизатор кодээ ажыл-агый машиналарын, техниканы эки билир. Тракторун камныг эдилээр, чогуур ёй-шаавда техниктиг ажаалдазын кылып, ортумак болгаш капитал септелгелерин кылып ап чоруур. Ынчангаш ооң башкарган техниказы кандыг-даа сезоннуг ажылдар үезинде үрелиишкиннерге таваржыры кончуг ховар.

Шактар-оол Кыргысович чаа-ла 50 хар ажа дүжүп чоруур. Ол часкы, күскү сезоннуг ажылдарны эрттиргеш, совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазында 1980 чылдан эгелеп кышкы үеде аныяк инектер кадарар ажылды дакпырлап турар. Бо ажылынга 2 чылда багай эвес көргүзүглүг ажылдаан. Амгы юбилейлиг чылда 50 баш аныяк инектерни азырап, баш бүрүзүнге онаштыр хонукта 700-800 грамм немелде деңзини ап турар. Бо болза ук фермада эки көргүзүг.

Ол аныяктарның дагдыныкчызы. Амыдыралчы байлак дуржулгазын совхозтуң аныяк ажылчыннарынга, механизаторларынга күзелдиг-биле дамчыдып чоруур. Дагдыныкчы 10-10 аныяктарны чер ажылынга, техникага өөреткен.

Ооң кызымаккай ажылажын Совет чазак бедик-биле үнелеп, «Күр болгаш курукан черлерни шиңгээдип алганы дээш», «Күш-ажылга эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдар-биле шаңнаан.

Шактар-оол Кыргысовичиниң кадайы Шанмак Ховалыговна база ол фермада мурнакчы бызаа ажаакчызы. Олар чеди уругларны доруктуруп өстүрген. Улуг оглу, уруу ам тускай өг-бүлелиг, совхозтуң төлептиг ажыл-ишчилери.

ССРЭ-ниң тургустунганының бээр 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле Эңмекейниң өг-бүлези күжениишкинниг ажылдап турар.

К. САТ.

КЫЗЫМАККАЙ ЧОРУУ-БИЛЕ

Кандыг-даа ажылдың чедиишкини ажылдап турар кижиниң кызымаккайындан, тура-соруктуундан, ак сеткилдииниден болгаш эрес-кежээзинден, ол ажылга ынаандан кол хамааржыр.

Мал ажылы дээрге эң-не харысалгалыг, берге болгаш хүндүлүг иш. «Алдарлыг малчын» деп атты болгаш чазактың орден-хавыяаларын ёзулуг-ла шыдамыккай, күш-ажылчы, эрес-кежээ кижилер бедип ап турар.

Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң хоочун тудугжузу Самыяа Саая 15 чыл иштинде төрээн совхозунга хөй-хөй ажыктыг ажылдарны кылып келген. Совхозтуң экономиктиг хөгжүлдезинге үлүүн киирип, ылаңгыя малчыннарга чырык, чылыг чурттаалга бажыңнарын, мал кажааларын чежени тутпаан дээр! Ол улуг ажыл-херек дээш четтиришкиннерни, шаңнал-макталдарны ап келген.

Самыяа Саая 1980 чылдың күзүнүнде кадайы Еизак-биле дугурушкаш, совхозунга малчыннаар күзелин илередип, совхозтуң директорунга билдириишкинни киирген. Совхозтуң директору оларның дилээн хандырып, кыс хураганнар маддаарын сүмелээн. Хураганнарны хүлээп алгаш, ажылдап эгелээн. Ол кыш берге болган-даа болза, эрес-кежээ, кызымаккай чоруу-биле малын хүр, онча-менди кыш ажырган.

Ол чайын оларның семиртилгезин эки организастаан. Хойнуң бир дугаар оолдаашкынында дыка хөй бергедээшкиннер турган. Ынчалза-даа төрүүр чүс хойга онаашыр 87 хураганны алган. Ол дээрге, дүңгүш хойдан чаш төл талазы-биле багай эвес көргүзүг.

Малчын чаш хураганнарга чылыг, чырык, делгем кажааны дузалакчы кадарчызы Настык Ооржак-биле тудуп алырын шиитпирлээн. Кажаа тудар тудуг материалдарын кезип белеткээш, сөөрткеш, бир ай иштинде узуну 16 метр, доорazы 6 метр чаа кажааны тудуп алган.

Чайгы үеде малын 2-3 черге одар солуп, семиртип кадаргаш, кыштаглаашкынга эки белеткенген. 10 тонна сигенни, 8 тонна суланың ногаан массазын белеткээш, кыштаанга дүжүрүп алган. Өдекти четчири-биле болуп алган. Кыжын одаары-биле 4 машина ыяшты сөөртүп дүжүрген. Суг кудар доскаарны чылыглап, одаар черин кылгаш, кажаалаан. Анаа суг кыштың кандыг-даа соок үелеринде доңмас. Хөй кажаазының кырынга агаар үндүр тырттар хоолай чок турган, ону малчын база кылып алган. Мурнунда чылдарга бодаарга, малчынның кыштаанда ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган.

Аныяк малчын Самыяа Саяның кыштаанда хөй чаа чүүлдер кылдынганы-биле Саглы-Бажы хойжу бригадазының ай санында болур малчыннар хуралы аңаа эртер. Малчыннар чаа чүүлдерни сонуурган, арга-дуржулга солушкан. Ындыг черге ажылдаарга ажыл-иш чиик, ажыл бүдүңгүр болур дээрзин хойжулар санал-оналынга чугаалап, малчынның үлегерин эдерип, хойжу бүрүзү ынчаар ажылдаарын шиитпирлээн.

Хойжу Самыяа Саая хуралга санал бергеш, келир чылын төрүүр чүс хойга онаашыр 95-тен эвээш эвес хураганны, бир хойдан 1,5 кг дүктү кыргып алырын болгаш келир чазын хоюнуң кажаазын бедидир, алгыдыр тударын, бодунуң кыштаанга чунар-бажыңны тудуп алырын хүлээнген.

Амгы үеде малчынның коданында төрүүр 450 хой бар. Ам оларның хоюндан 115 хой оолдапкан, хураганнары онча-менди доруктуп турар. Хой оолдаашкынын уламчылавышаан.

Тура-соруктуг малчынның бөдүүн ажыл-ижи хөй-хөй малчыннарның ортузунга үлегер—чижектиг херечиаа болу берген. Күш-ажыл кижиниң бүгү тала-биле каастаар деп чүве ол.

Н. ТҮЛҮШ

«КЫЖЫН ТЕРГЕҢ СЕПТЕ»

Чаа чыл үнгүже саныг ховуктар арткан. Чоннуң «кыжын терген септе» деп үлегер домаа часкы сезонга амдыгааштан хынамчалыг белеткенирин сагындырып турар. Кышкы үеде кодээ ажыл-агый техниказын сан талазы-биле бүрүн четчелеп, ооң септелгезин бедик шынарлыг чорудуп, артык кезектер-биле хандыртынары чугула.

Тандыда «Коммунизмниң херели» совхозта кодээ ажыл-агый техниказын хумагалап, шыгжаар ажылдар багай эвес чоруттунган. Үрелген техниканың септелгези көрдүнген план ёзугаар чорутунуп турар. Бо хүннерде совхозтуң септезе чогуур комбайннарын болгаш К-700 тракторларын Кызылда районнар аразының Сельхозтехкүрекомнуң каттыжыышкынының септелге мастерскаяларында септеп турар. Ында ажыл-агыйның мурнакчы механизатору, коммунист К. Коожап удурткан он бир кижи составтыг септекчилер бригадазы багай эвес ажылдыг. Бригада септезе чогуур 16 комбайнның дөртүн, К-700 деп маркалыг 9 тракторнуң үжүн септеп дооскан. Септекчилер С. Сандак, М. Коожап хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Шалыпчы бригада ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш, чаа чылга чедир немей 4 комбайнны база 2 тракторну септээрин хүлээнген.

Совхоз кодээ ажыл-агый техниказын часкы сезонга белеткээр ажылдарны 1983 чылдың март 1-ге чедир бүрүнү-биле доозуп, белениниң шутумунга чыскаар деп сорулгалыг.

П. ИРГИТ.

ЧЕДЕРНИҢ ХОЙЖУЗУ

СЭКП Кызыл райкомунуң кежигүнү, район Совединиң депутады «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Татьяна Иргитовна Баавылдың аалынга баргаш, ооң ажыл-херээн сонуургавышаан:

—Бо чылын социалистиг чарышка хойжулардан кым тиилекчи болган ирги. азы силер болдуңар бе? — деп айтырдым.

— 1982 чылда бис чер алдывыс. төрүүр 100 хойга онаашыр чүстү алдывыс. Эрткен чылын 115-ти алган болгай бис. Хойжуларның чарыжынга бистиң кожавыс Чозураалыгда Бады-Төре Халажыкович Ооржак мурнуунче кымны-даа киирбеди. Чүске онаашыр 105 хураган алган. Ол бир хойдан 3,4 кг дүк алыр турган дөрт кг. ээлээ ажырыпкан болду. Аалы база ырак эвес. баалык ажарга-ла ол — деп Татьяна Иргитовна чугаалады.

Ол депутат кижи болгаштың хойжуларның ажыл-ижин эки билир бодадым. Бады-Төре Халажыковичтиң аалынче хапкан бис.

Шынап-ла, бир баалыкты ашкаш, кудургайлап орувуста кодан көстүп келди. Ынчаарда имиртинней берген чүве. Ильичиниң лампочкалары чурттаалга бажыңнарында кызы берген.

«Тиилелгениң» малчыннары-даа магалыг-ла-дыр ийин. Электри чырыы амыдыралды каастаар. Барыын талакы районнарның малчыннарында байдал оон сыр өске, ламна чырыдып алган олурар малчыннар ховар деп бодадым. Кодангa чоокшулап кээрге, бичии сууржуганы сагышка кирер. Үш бажында электри чырыы хып тур. Сиген савагны тейлер ышкаш кылдыр сараатталып каан. Бады-Төре Халажыкович хоюн кажаалаан, чай-шелээн чок туруп тур. Бис анаа база дүзэтажы каапттывыс.

Хойжунуң бажыңының иштин арыг-силиг, бүгү-ле чүүлдер чурум-чыскаалдыг салдынган. Оруннарны агартыр эткилеп каан. Харын-даа хоорай чурттакчылары сагышка кирер болду.

— Кайы хире чурттап, ажылдап тур силер, моонар?— деп сонуурган айтырдывыс.

— Бо совхозка он сес чыл хойжулааш, чемеледип көрбедивис. Чыл санында чүс хойга онаашыр 95-тен өрү 105-ке чедир хураганы өстүрүп, доруктуруп бердивис. 1981 чылда пландан ажыр хой хураган, дүк дээш хары угла муң ажыг рубльди немелде төлевирге алдывыс. Ол дээрге шаңнал ышкажыл, совхозтуң шаңналдарны байырлалдар таварыштыр ап турар улус бис. Эки ажыл чурттаалганы каастаар деп чүве ылаптыы-биле сагыттынгеп чүве-дир — деп, хойжу чугаалады.

— ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга канчаар ужуражып тур силер, Бады-Төре Халажыкович — деп база сонуургадым.

— Байырлалга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып тур мен. Бо чылын төрээн 384 хойдан 396 хураганны алгаш, совхозка чогуур өй-шаанда дужаап бердим. Ол дээрге чүс хойга онаашыр 105 хураган болду. Бодувустуң өг-бүлевистиң күжү-биле он беш тонна сигенни белеткээш, даштын сарааттап алганывыс ол. А совхозтан 40 тонна хире көк-тараа саваны экселгеш сарааттаан. Оон ынай 3 тонна ажыг көк-суланы база берди. Ам-даа ниизы-бүрү мал чемин оваалаптар улус чүве бо. Витаминниг сиген даланын удавас алыр бис. Ол чаш хураганнарга тергиин чем. Оларны оон-биле колдады азыраарга, дүрген доругар, семис, шыырак болур. аарыг-аржыкка таварышпас боор чүве-дир — деп харылады.

«Тиилелге» совхозтуң малчыннары мал кыштаглаашкынынче эрткен чылдардан элээн дээре белеткелдиг киргеннер. Кыштаг бүрүзүнде мал чемиңиң 50—60 хуузун курлавырлап алган. Өдекти база четчири-биле белеткеп алган. Кажаа-хораазының септелгези ыяк.

— Хоювус удавас оолдап эгелээр, аңаа белеткелдивис шору. Хураган кажаазының септелгезин кылып, мал чеми каап бээр херекселдерни база кылып алган бис. Сакманчылар чурттаар бажыңнывыс база бар. Хой, хураганны чылыг суг-биле суггарар бис. Ону чылыдар демир доскаар белеп, хемүр-даш-биле одаар кылдыр белеткеп алган бис — деп немеп чугаалады.

— Хоюнар кажан оолдаарыл, аңаа кайы хире белеткелдиг силер? — деп айтырдым.

—Декабрьның сөөлгү хүннеринден эгелеп оолдаар хой бо. Чаш хураган ажаап, доруктурар клеткаларым белен, иштин аштааш, чугайлап алган бис. Сөөлгү ийи чылдан бээр хойву декабрь—январь айларда оолдадып турарывыстың ужурундан хөй хураган ап турар апарган бис. Хой семис, шыырак турган эрте кыжын оолдаарга, суду элбек болурундан хураганнар дүрген өзүп доругар. Иезиниң суду хөй болганындан мал чеминге база камналгалыг болур. Эрте төрүттүнген хураганнар аарыг-аржыкка белен таварышпас-тыр. Сиген залганын колдап чемгерери чогумчалыг. Ынчангаш чаш мал төлү дүк, бөк чивес болур-дур. Ындыг хураганнар күзүн нелери-биле деңнежи бээр чүве-дир. Эр хураганнарны күрүне планынга дужаап болур. Ынчаарга бот-үнези чиик продукция оон үнер дээрзин ажылымның дуржулгазындан көрүп тур мен — деп, хойжу чугаазын доосту.

Хойжунуң ажыл-ижи ооң кодайында кылып турар ажылындан көскү болду. Малчын-биле байырлашкаш, оруувусту уламчылап аъттанныпттывыс.

К. ХЕРТЕК.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХУУДА ХАРЫСАЛГАНЫҢ ЧАВЫЗЫНДАН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың партия активиниң хуралының «Социалистиг өнчүнү самчыгдаар болгаш төтчеглээр чоруктар-биле демиселди улам ынай күштелдирер хемчеглер дугайында доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың мартта хүлээп алган доктаалын Бии-Хем болгаш Өвүр районнарда күүседип турарының дугайын чугаалажып көргеш, бо талазы-биле чамдык чогуур ажылдарның чоруттунуп турарын демдеглээн. Боттуг хемчеглер ажылдап кылдынган болгаш боттаныышкынын организастап турар.

Моон-биле чергелештир бо районнарда малдың камгалал-кадагалалы багай болуп арттывшаан, чоннуң байлаан оорлаар, чидирер, ажыл-агыйжы эвес чоруктарга эптеш чок байдалды тургузар хемчеглер четпес алдынып турар дээрзи демдеглеттинген. Дугдагалдар болгаш самчыгдалдар кылыр чоруктар-биле демисел кошкак, материалдыг чүүлдер харылаар кижилерни шилип ап турарында шыңгыы четпестер бар. Мал учедунда чогуур корум-чуруу тургустунмаан.

Бо чылдың он айларында Бии-Хем районга ниитизи-биле 2015 баш хойну, азы эрткен чылдың ол үезиниинден 14,4 хуу хөйну, 83 баш бода малды, 49 баш чылгы малды чидирген ийикпе оорлаткан. Эң хөй шээр малды «Хадын» (эрткен чылдыңындан 54,3 хуу хөй), «Өөк» (15,7 хуу), «Кызыл тараачын» (15 хуу) совхозтар чидирген. «Саян» совхозта чылгы мал чидирии 3 катап өскен.

Өвүр районга 1398 баш шээр малды, эрткен чылдыңындан 69 хуу хөйнү, 104 бода малды чидирген ийикпе оорлаткан. «Кызыл тук» совхозта шээр малдың чидирии 7 катап, «Торгалыг» совхозта 2 катап өскен. «Коммунизмче орук» совхоз 34 чылгы малды оорлаткан.

Тос айлар дургузунда читкен болгаш оорлаткан малдардан Бии-Хем районда 37 бода малдың азы 44 хуузунун, 546 шээр малдың азы 27 хуузунун, Өвүр районда 43 бода малдың азы 41 хуузунун, 220 баш шээр малдың азы 15,7 хуузунуң дуюун тургускан. Ынчангаш мал чидириинден эгидип алыр ужурлуг өре 1982 чылдың октябрь 1-ле Бии-Хем районнуң совхозтарында 219 муң рубль, Өвүр районнуң совхозтарында 347 муң рубль болуп турар. Оор алганының, дудагдалдың болгаш өлүп хораар чоруктуң база эгидип алыышкынның багайының түңнелинде бо районнар мал төлү алырының болгаш малдың баш саның планнарын чылдан чылче күүсетпейн келген.

Мал чидириинин хөй болуп турарының чылдагааннарының бирээзи материалдыг чүүлдер харылаар кижилерге мурнунда шииттирип чораан, арагаже сундуэуг, корум-чуруму кошкак харысалга чок кижилерни киирип турарында.

Бо районнарда ниитиниң малын хөйү-биле оорлап, дудадып турда-ла, административтиг органнарның талазындан ажыл-агыйларның негелде херектерин истээр, көөр хемчеглерни четпес чорудуп турар. Социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле профилактикага оларның ролю чавыс. Когарал болганынга буруулуг кижилерни чогуур үезинде илеретпейн турар.

Бо бүгү болза Бии-Хем болгаш Өвүр райкүүскомнарның талазындан кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш совхозтарның, оларның адырларының удуртукчуларының, специалистериниң социалистиг өнчүнүн кадагалалы дээш хууда харысалгазын бедидер хемчеглерни четпес ап келгенинден болдунган деп Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму демдеглээн. Бо айтырыг талазы-биле кедээ ажыл-агый органнарының болгаш административтиг органнарның арзында ылаштыг харылзаа тургустунмаан. Үстүнде турар партия, совет органнарның директивтиг документилерин болгаш боттарының шиитпирлерин ыяап-ла күүседири дээш бедик негелде тургустунмаан. Чүгле бо айтырыгны Министрлер Чөвүлели каш удаа чугаалашкан турбуже, ында айтыышкыннарны Бии-Хем болгаш Өвүр райкүүскомнар четче күүсетпейн келген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үстүнде доктаалды болгаш партия активиниң хуралының шиитпирлерин багай күүседип турарын Бии-Хем болгаш Өвүр район Советтериниң күүскомнарының даргалары М. К. Дамчай биле А. Б. Семис-оолга айыткан болгаш айыттынган доктаалдарны долу күүседири-биле база демдеглеттинген четпестерни дарый чайладыры-биле немелде хемчеглерни алырын дааскан. Бо талазы-биле боттандырып чорудар практиктиг ажылдарны сүмелеп турар тускай доктаал хүлээп алдынган.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ООН ЧУГУЛА СОРУЛГА ЧОК

«Совет Эвилели амгы болгаш келир-даа салгакчыларга тамчыктыг тайбың келир үениң хандырар дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылыр». СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң кылган илеткелинде ынча дээн сөстер төөгүлүг юбилейни байырлааңынга холбаштыр даштыкыдан кээп турар хөй санныг үнелелдерниң киирилдези боор турар.

Совет Эвилелиниң 60 чылдыг төөгүзү—социализмниң өндүр улуг артык күжүнүң, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң чайынналчак херечизи болурун демдеглээш, аңгы-аңгы чурттарның сурагалыг күрүне болгаш хөй-нитти ажылдакчылары, солуннары ССРЭ делегейде тайбыңның болгаш улустарның хосталгазының херээниң камгалакчызы боор турарын, оон тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптери Советтер чуртунуң даштыкы политиказының үндезини боор, делегейде калбаа-биле деткимчени ап турарын онзалап демдеглеп турарлар. Делегейниң солуннары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының илеткелинде: «Чаа дайынның кыпсыкчыларын кынчыктырбазындан чугула сорулга амгы үеде чок» дээн сөстерни ушта бижип, парлап турар.

Даштыкының информация агентилелдери, радиозу болгаш телевидениези СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегейниң парламентилеринге, чазактарынга, политиктиг партияларынга болгаш улустарынга бөмбүрзек кырынга чавырлыышкынны болгаш тайбыңны быжыглаарынче кыйгырыын калбаа-биле тайылбырлап, нептередип турар.

* * *

ССРЭ-ниң тургустунганы чүгле социализмниң хөгжүлдезинге улуг базым болган эвес, харын база бүгү делегейниң төөгүзүнге эң чугула эргилделиг үелерниң бирээзи болганын «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижээн. Совет Эвилели бөгүн-даа тайбыңны камгалаар дээш, бүгү улустарның үре-түңнелдиг, калбак кады ажылдажылгазы дээш идепкейлиг-биле, чайгылыш чок демисежип турар болгаш ол дугайын эш Ю. В. Андроповтуң илеткелинде чаа күш-биле демдеглээн.

Социалистиг күрүнелерниң демниг кады ажылдажылгазы — амгы үениң делегейинде улуг болгаш чаагай салдарлыг рольдуг боор турар күчүлүг, кадык организм болурун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының илеткелиниң дугайын бижээш, чехословак «Руде право» солун демдеглээн. Дем каттыштырылгааның чурттарының мурнунда хөй шыңгыы сорулгалар турур турар. Ол дээрге, империализмниң халдаашкыннарындан социалистиг чаалап алыышкыннарны болгаш үнелиг чүүлдерни камгалаары, тайбың болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш кады демисежири, ол дээрге, политиктиг кады ажылдажылганы улам сайзырангайжыдары, ол дээрге, адактын соонда — экономиктиг интеграцияның чорудулгазынга чаа идигии кылыры-дыр.

Делегей байдалының эп-не айыылдыг хемчээлге чедир чидигленип, барыын чүкте эп-не дайынзырак бөлүглениишкиннер идепкейжип турар амгы үеде, ССРЭ, делегейниң эң чугула айтырыгларын тайбыңга ынаклыдыы-биле, принципиалдыы-биле көрүп турарын база катап бадыткап турар-дыр деп болгар «**Работническо дело**» солун онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары АКШ-тың болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилериниң калбарткаңы боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту соксадырынче кыйгырбышаан, ооң-биле кады ядролуг айыыл-халаптың кыжаныышкынын узуткаар сорулгалыг ханы утказы чаа саналдарны киирген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Совет Эвилелиниң төөгүлүг чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар чугула илеткелди кылганын вьетнам «**Нян зан**» солун бижээн. Октябрьның улуг тиилелгези, эрткен 60 чылдарда Совет Эвилелиниң шылгараңгай чедиишкиннери — национал айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээриниң кайгамчыктыг үлегер-чижээ боор турар. ССРЭ-ниң тургустунганы болгаш дүрген өзүлде хөгжүлдези—бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун-дур. Совет Эвилели бөмбүрзектиң миллион-миллион кижилериниң капчаар-даа аажок улуг чаагай аас-кежии болгаш ол ханы күзел-чүткүлү —тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш мөгаг-шылаг чок ка демисежип турар.

Кытат «**Жэньминь жибао**» солун Москвага юбилейлиг байырлалдың дугайын дыңнаткаш, Ю. В. Андроповтуң илеткелинде чепсеглениишкинниң моон-даа соңгаар күштелдирериниң америк программалары Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг чепшээрежилгеже албадап шыдавас болгаш америк таланың хемчеглеринге ССРЭ бодунуң боо-чепсээниң чогуур системаларын таарыштыр тургузары-биле харылаар ужурга таваржыр апаарын айыткан черлерни чижекке көргүскен.

Совет удуртукчунуң илеткелин **Х. Перес де Куэльяр** чугула документ кылдыр үнелеп көргенин болгаш ССРЭ-ниң даштыкы политика талазы-биле чаа саналдары-биле кичээнгейлиг таныжкан деп, КНО-нуң чиңгине секретарының төлээлекчизи медеглээн.

Англияның «**Файнэншл таймс**» солуну ядролуг дайынның «кызыгаарлаттынган», «узамдыгыышкынныг» дээн ышкаш, өске-даа хевирлериниң боор болурунуң дугайында америк чулчуруушкуннарны совет удуртукчу шиитпирлиг-биле буруу шапкан деп демдеглээш, ядролуг шуурган кая-даа кыптыгын үнер чүве болза, ол контрольдан чайлаш чок үнер, бүгү-ниитиниң айыыл-халавын болдурар апаарын онзалап демдеглээн. «Ю. В. Андроповтуң илеткели — дыка угаанныг, хандыкшылдыг болгаш чугула үеге кайгамчыктыг таарымчалыг кылдынган базым болбушаан ядролуг чепсекти дүжүрер дугайында 1983 чылда чугаалажыышкыннарга бодунуң ролюн ойнаар апаарын» база бир өске англи «**Дейли телеграф**» солун демдеглээн. «Амгы үеде Ю. В. Андроповтуң илеткелин Барыын чүктүң кол-кол күрүне ажылдакчылары кичээнгейлиг өөренип көрүп, ында дыка хөй чугула чүүлдерни айыткан деп санап турарын» **Би-Би-Си телекомпания** демдеглээн.

Совет удуртукчу бодунуң ол чугула чугаазында ядролуг боо-чепсекти кызырарының дугайында чаа улуг саналдарны кылган болгаш чепсеглениишкинниң «МХ» дээн ышкаш, ындыг чаа системаларын салгара тургузарының дугайында Рейганның администрациязының шиитпири «МХ» болгаш ыракшыл ужуушкуннуг чалгыннныг ракеталар ышкаш, чепсеглениишкинниң ындыг чаа системаларын тургузарынче Совет Эвилелин албадаптар ыаарын билиндир чугаалааның «**Нью-Йорк таймс**» бижээн. Стратегтиг ядролуг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында совет-америк дугуржуушкунну чедип алыры ядролуг дайынның кыжаныышкынын херек кырында эвээжедиринче угланган кол оруктарының бирээзи болурун совет удуртукчу медеглээн деп, «**Вашингтон пост**» болгаш өске-даа хөй-хөй америк солуннар демдеглээн.

(СЭТА).

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның даштыкы херектер министри Мигель д'Эското дайын херек кырында никарагуа черде боор турарын медеглээн. Рейганның администрациязы Никарагуаның чазаан дүжүрериче болгаш улусчу сандиножу революцияны боой тударынче угланган планнарны боттандырып чорударын оралдажып турарын ол журналистер-биле беседазынга демдеглээн. Вашингтон бодунуң кара сагыштыг кем-буруулуг бодалын күүседиринче Никарагуа-биле кожа турар күрүнелерни, хамыктың мурнунда Гондурасты хаара тудуп, оон девискээрин революстуг республикага удур агрессчи үүлгедиишкиннерни кылырынга ажыглаар бааза кылдыр ажыглап турар. АКШ-тың администрациязы сандиножу чазак-биле кандыг-даа чугаалажыышкыннар кылыр аргалардан ойталап, Никарагуа-биле ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын безин чугаалажып көөрүн Гондураска чөпшээревейн турар деп, М. д'Эското медеглээн.

ДУГУРЖУЛГАГА УДУР

ОТТАВА. (СЭТА). Чалгыннг ракеталарны шенээриниң талазы-биле Рейганның администрациязының планнарынга киржир чорукка удурун чурттуң чаа демократтыг партиязының национал удуртукчузу Э. Бродбенд илереткен. Чалгыннг ракеталарны болгаш боо-чепсектиң өске-даа чамдык хевирлерин Канадага шенээр арганы Пентагонга бээр дугуржулгага АКШ-биле кады от салырын болдурбас сорулга-биле парламентиге дүрген-не саналонал солчуушкунун кылырын ол негээн. Канада хөй-ниитиниң калбак кезектери, ол ышкаш политиктиг бөлүктерниң дыка хөй төлээлекчилери чурттуң девискээрин америк боо-чепсекти шенээр шөл болдурарынга шиитпирлиг-биле удурланып турарын чурттуң солуннары айтып турар.

ЧУГУЛА ДУГУРЖУЛГА

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының арзынга харылзааларның үндезиннериниң дугайында керээ ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның инициативазын ёзугаар Европада чардынган каш-даа дугуржулгаларның чарылбас чугула кезээ болуп турар. Ол керээ дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге идепкейлиг үлүг-хуузун киирип, Европага тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларның принциптерин бадыткаарынга идиг берген. Ол документиге ат салган хүнден бээр 10 чыл болган оюн таварыштыр Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының органы «Нойес дойчланд» солуннуң бижээн чүүлүнде ол дугайын чугаалаан.

Бо керээ ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң арзында харылзааларны улустар арзының быжыг эрге-хоойлу үндезининге тургускан. Ооң алыс утказы чүл дээрге, делегейниң ийиги дайынның болгаш дайын соондагы хөгжүлдениң түңнелинде Европада тургустунган байдалды боттуг хүлээп көөрү болур. А чогум чүл дээрге, ийи аңгы ниитилел тургузугнуг хамаарышпас ийи немец күрүнениң догуннап турарының фактызын хүлээп көөрү-дүр.

Эрткен 10 чыл ол керээниң чугула рольдуун болгаш ужур-дузалыын бүзүреддиг көргүскен. Айтырыгаар болгаш бергелер ам-даа турзажок, ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң арзында харылзааларны чогумчудурунга эрткен үелериинге бодаарга, туруп көрбээн дешпилге чедип алдынган.

Ынчанмыже чамдык чугула айтырыглар мынчага чедир шиитпирлеттинмейн артың келгенин чүүлде демдеглээн. Оларны шиитпирлээрин «чүзүн-баазын эрге-хоойлу турушкарын» чылдак кылкаш соңгаарладып турбаза чогуур. Ийи немец күрүнениң арзында харылзааларга улустар арзының эрге-хоойлузунуң норма-чижектерин херекке албайн барып болур кылдыр бодап турар кижилер ол харылзааларны улам ынай чогумчударының оруунга улуг моондактарны тургузуп турар. «1937 чылдың герман райх кызыгаарларынга немец күрүнени катап тургузарының» дугайында теориялар болгаш өске-даа ол янзылыг чулчуруушкуннар онза айыылдыг болуп, керээге үндезини-биле чөрүшкек болуп, Европага айыыл чок болгаш турум оожургалдыг болурунга кыжаныр турар.

Дайын соондагы боттуг чүүлдерни херексеп болгаш керээниң чүүлдеринге дүштүр хөделип турар ындыг кижилер чедиишкинни чедип турарын эрткен чылдар көргүскен. Ол керээниң негелдерин хажыды кээр чоруктар сотка олуртуп, Европага тайбыңның болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге каражаны чедирер. Чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылгага кол үндезин болур чүүл болза, ийи немец күрүне боттарының харылзааларын бот-эргелерин хүндүлежиринге, дең эргеге, бот-бодунуң иштики херектерин холгаарлашпазынга болгаш кабызынга-даа ажыктыг бодурунга үндезилендир тургузары болур.

Ийи күрүне Европага айыыл чок чорукка болгаш кады ажылдажылгага идиг бээрин, олар боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш чепсеглениишкинни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти дүжүрер талазы-биле кужениишкиннерни деткиирин хүлээнген деп, «Нойес дойчланд» онзалап демдеглээн. Империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының удурланыштыр туржурүнче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрериче амгы угланыышкынының байдалдарында ол хүлээнишкин кажангызындан-даа артык чугула. ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң арзында кызыгаар ооң-биле кады НАТО-нуң болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының арзын база аңгылап турарын барымдаалааш, ийи күрүне тайбыңны хандырары дээш онза харысалганы чүъктээр апаар.

ГФР-ниң чазааның политиказын ооң ол харысалгага кайы хире черлеглиг харылап турарын барымдаалап үнелээр деп, чүүлде демдеглээн. Ийи чурттуң хамаатыларының эрге-ажыктарынга удурланыштыр туржуушкун болгаш ылгай көрүүшкүннүг хемчеглер, чаа америк ядролуг чепсектерни эккеп сайгара тургузары болгаш шериг талазы-биле артык күштүг турарынче чүткүл эвес, харын тайбыңны быжыглаарынче, чепсеглениишкинни дүжүрериниче болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче угланган политика таарыжыр. Немец черден дайын кыжаныы моон ынай кажан-даа тыптып үнмезин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры ынчангаш эргежок чугула.

ГФР-ге хамаарыштыр тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказынга шынчы чоруун камгалап арттырарынга ГДР долу шиитпирлиг болгаш чугаалажыышкыннарга кезээде белен деп, «Нойес дойчланд» түңнелинде бижээн.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ЛУСАКА. (СЭТА). Мурнуу Африканың патриоттары сөөлзы ылгаар ёзу-чурумга согуушкуннарны улам күштелдирип турар.

Мурнуу Африканың Африкан Национал Конгрези (АНК) партияның хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиг чылы кылдыр чарлааны 1982 чылда, чижээ, Преторияда энергия хандырылгазының системазын саазан үндүрген, шериг-стратегтиг продукт кылып үндүрүп турар чамдык бүдүрүлгелерге үрегдээшкиннерни кылган, АНК-ның дайынчылары полиция участокторынче, шериг черлеринче халдаашкыннарны кылып, орук-харылзаа шугумнарын үрегдеп турар.

Сөөлгү үеде ол организация Мурнуу Африка Республиканың иштинге демисел чорударының командылал чериниң болгаш планнаашкынының тепчүткен системазын тургускан. Ооң дайынчыларының саны сөөлгү чылдарда ийи катап көвүдеп, 8.000 кижи четкен.

ШУРГУУШКУН

Бо хүннерде Каттышкан Штаттарның чазааның деткип турары контрреволюстуг идегеттерниң боо-чепсектиг халдаашкыннары шыңгыы калбарганын Национал хосталганың сандиножу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү Никарагуаның Национал катан тургустунуушкунун чазааның Удуртукчу Чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега медеглээн.

Шаандагы сомосачыларның лагерьлери Гондурастың болгаш Каттышкан Штаттарның бодунуң девискээрлеринде турарын никарагуа удуртукчу чугаалаан.

Сомосачы өлүрүкчүлерге удур туржуушкуннарга боттарывыстың эң дээре оолдарывысты болгаш кыстарывысты чидирип турар бис, ынчалзада дайзын база-ла улам хөй чидириглерге таваржып турар. Никарагуа шынныг демиселге чааскаанзыравайн турар. Ону делегейниң дыка хөй чурттары деткип турар деп, Д. Ортега чугаалаан.

Каттышкан Штаттарның автомобиль компаниялары экономика талазы-биле бергелерин ажылчы чоннарның кырынче чүүй кааргын оралдажып турар. Ол ылангыда компанияларның АКШ-тың кызыгаарларындан даштыкаар салбырларының ажылчыннарынга дыка хамааржып турар.

Чоокта чаа Канадада «Крайслер» концерниниң эң хөй бүдүрүлгелеринге ажыл соксадыышкыннары болгулаан. Ол америк автомобиль кылыр компанияның Канадада Виндзор хоорайда 10.000 ажыг ажылчыннары бүдүрүлге базыының хайгааралга алгаш, администрациядан кижилерни ужур-дурум чокка ажылдан үндүрер чорукту болгаш ажы-бүрү чылдагааннар-биле чамдык бүдүрүлге күчүлерин хаарын соксадырын негээн. Чуртта амыдыралдың өртек үнезиниң соксаал чокка улгадып турарының байдалдарында ажыл төлевирин улгаттырын көрген чаа күш-ажыл дугуржулгаларын чарары дээш демисежиринге чайгылыш чок шиитпирлиин илереткеннер.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Буруу—капитализмде

АЖЫК-КОНЧАА ООН ЧУГУЛА

Кельн хоорайның чурттакчызы маргышкаштың Рейн хемге эштип кире бээрге, ол эриктеп ыраваап-даа болза, полиция ону камгалап эгелээн. Рейнниң суунга демгизи ат болуп каарындан «корум-чурумнуң сагыкчылары» сезинген.

Рейн амгы үеде, парлалганың демдеглээни болза, «Барыын Европаның улуг бок төгер чери апарган. Химия болгаш оон септерииниң оо-хораннанганынга химия целлюлоза болгаш металлургия бүдүрүлгелерлиг компаниялар буруулуг. Карлсруэ, Штутгарт, Гейльбронн, Гейдельберг, Мангейм, Вюрцбург, Майнда Франкфурт, Висбаден, Майнц деп бо улуг хоорайларның топ турар артынчыларын ыктанындан-даа хөй бок-хоранны «Бойдус камгалалынче угланган шинчилел деп» деп, кыжыраан-даа ыпкаш, рекламаларыг химия күүтели «Байер АГ» топ турар.

Лар өртектиг арыглаашкын дериглериниң тудуун чорударындан ГФР-ниң улуг хоректиннеры ойталап турар. Кижилерниң кадыындан ажык-кончаа оларга чугула болганы ол. Монополияларны хемчеглер алырынче албадап турар хөйлүүлар чуртта чок. Харын-даа хораннанган суг үндүр агып чыдар хемчигештерни Рейнге ... чөпшээредип Кельнниң хоорай чагыргазынындан «Байер АГ» концерн алган.

Бойдус камгалалының шимчээшкини сөөлгү чылдарда ГФР-де улам-на күштелип орар. Боттарының политиктиг программазында бойдус камгалалын кол-дыр көрген «ногааннар» партиязы парламент соңгулдаларынга ээлээн чедиишкиннерни болган. Суг, арга-ыяш болгаш аң-мен камгалалы дээш туржуп турар политиктиг болгаш хөй-нитти организациялары ГФР-де өзүп турар.

СЭТА.

ХАННЫГ ЧЕПСЭЭН ДЕМИР-ҮЖҮККЕ СОЛААН

Индияның радио дыңнакчылары кара кайгамчык кылдыр мегелеткен. «Тускайлаң күрүне болур чоруун Индия 2000 чыл бүдүүзүнде ышкынар, географтыг карталардан оон ады чидер. Каш аңгы күрүнелер кылдыр бо улуг чурттуң хөй-хөй нациялары, дыл аайы-биле бөлүктери, бичче буурай улустары чарлыр. Шажын-чүдүлгезиниң, күрүне-чурт хамаарылгазының аайы-биле ханныг мөсилдежиишкиннер кыптыгып үнер» — деп, дамчыдылгаларны олар дыңнааннар.

Аяс хүнде чаңнык ышкаш бо чаа политиктиг медээлерни индийлерге америк «радио үннер» эккелген. Социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттарга удур «Крестилиг походту» Ак бажыңның айтыышкыны болгаш дорт киржилгези-биле чоруткан, оларга удур психологтуг дайынны Барыын чүктүң массалыг информациязының чепсектери идепкейжиткен.

ТРЭ-ниң, Пентагоннуң болгаш күрдепартаментиниң чыып каан хоп-мегезин ажылдап, «информация монополиялары» Израильдиң Ливанга агрессиязын камгалап. Топ Америка чурттарының патриоттуларының шынныг утказыыпарлыг демиселин өскээр тайылбырлап, өске чурттарның иштики херектерин холгаарлап турарлар. Совет Эвилели, социалистиг демкаттыжылгазының өске-даа чурттары болгаш Индий-Кыдат-биле найыралчы хамаарылгазын сайзырадып турар Индия дег күрүнелер ынчангаштың Барыын чүктүң психологтуг авантюраларының кол объектилери болу бергени ол.

«Американың үнүнүң» чоокта чаа дамчыдылгазын Индия биле Бангладештиң арзынга чөрүлээ үндүрериниң хоргадалы деп Делиге демдеглээн. Бангладештиң кол шериг администратору Х. М. Эршадтың албан ёзузу-биле Индияга кээриниң мурнунда индий күрүнениң угланыышкынынга удур экстремистерни дорт халдаашкынарже кыйгырып турар бүдүн кезек программаларны ол радиостанция дамчыткан. Барыын тускай албаннарының күткүушкуну-биле Бангладештиң Делиде элчин черинге чөңгээлиг моондактаашкынны реакцилыг индуист организация «Вишва Хинду Паришад» кылган.

Ынчалза-даа Барыын информация диверсантыларының кол сорулгазы болза, Индия болгаш Азияның өске-даа чурттарынга, Совет Эвилелинге болгаш Афганистанга удур хөөн чок бужар байдалды тургузары болур.

ССРЭ биле АДР-ниң арзында хамаарылгаларны хоп-меге нүүлдерге чедерериниң кол чери, парлалганың херечилеп турары-биле алырга, АКШ-тың «культурлуг» деп адаар төлээ чери болур. Албан ёзузу-биле АКШ-тың Информация агентствозу (ЮСИА) дээр Индияга америк төлээ черлери хөй-хөй хөй-нитти организацияларынга болгаш албан черлеринге, индий болгаш даштыкы журналистерге дептерлерин болгаш номнарны, стереотиптиг чагааларны үлей тарадып турар. «Семинарлар» болгаш «лекцияларны» база эрттирер.

Афган контрреволюцияның сыскылдыларын мактаан, «Афган чонда орус парлалды» тоожуп бижээн олуругларның кол эгелери мындыг: «Афган бөлүушкуннарның дугайында дончулал», «Афганистан дугайында шын чугаалар», «Совет Эвилелинге бүдүрген химиктиг чепсекти» Мурнуу Чоон Азияның чурттарында болгаш Афганистанда ажыглап турарының дугайында хоп-мегениң чырыкче үндүрерин ажыглазы уламчылавышаан. Совет Эвилели химиктиг чепсекти ажыглаан деп хоп-меге каш-даа катап ылап кылдыр туттурза-даа. КНО-нуң бөлүү база тутса-даа, ол нүгүлдү улаштыр-улаштыр тарадып шаан! База бир чижек. Афганистанда «кедергей» болуушкуннар дугайында чулчуруушкуннар кээп, Барыын чүктүң парлалгаларының арыннарын хөлеп турар. Ындыг дыңнадыгларның авторлары «караа-биле» көрген, «албан документилеринге» даянган болур.

Афганистанда байдал дугайында дыңнадыгларын хоп-меге тарадырының профессионалдары Делиде, Исламабадта АКШ-тың элчин чериниң крышазында чаштынып алган «чогаадып» турарлар. Ол «элчиннерниң» аттары Индияда билдингир: Арчер Блад, В. Шмидт, Дж. Риган, Д. Теман. «Боттарының үүлгедикчи херээн чорударда, «Линк» еженедельниктиң демдеглээни-биле алырга, демир-үжүкке, микрофонга террорист болгаш диверсант чепсектерни солуп алган. Ынчалза-даа хосталгага ынак чоннарны радио хоп-мегези, дезинформация астыктырып шыдаваан.

Делегейге быжыг тайбыңны тургузар дээш демисежип турар Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак политиказын, акы-дуңма совет чоннуң дузазы-биле чаа амыдырал тудуп эгелээн Афганистанның чедиишкиннерин даштыкы чурттарның чоннары херек кырында көрүп, билип турар.

Б. ЗАЙЦЕВ.

(СЭТА).

АРАТТЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Алдан теңкиниң кырлап
үнгеш
Бедик черден харап тур мен
Ам бо хүнүм, эрткен үем,
Аңгы-башка көстүп туру:
Самдар тербе өглер дүгээ
Самдар ыштыг турганнар
ийик
Шарлар, аъттар аңдазыны
Шагжок илгип сөөртүр
ийик.
Шөгның кадыын шыдап
үнген,
Салганчызын өстүрүп каап,
Ада, не шудургузун
Ажы-төлге тээгүп чор мен.
Деңги четкен тепкиниижимден
Деңнээнимни көрүп тура,
Четтирдим деп ыдык сөстү
Сеткил хандыр катаптаар
мен.
Арбын өңге деңизээр
аайжок
Алгыг, делгем бажыңныг
мен
Саяк, чыраа аъттан туржук
Самолёт мээң мунар хөлгем.
Делегейни эргий кааптар
Телевизор, радиом бар
Кандыгны-даа билип аар
мен,
Караам көскү, кулаам
дыжыы.

Салчак ТАМБА.

ТӨРЭЭН СУУРУМ

Төрээн суурум көк-көк
даглар аразында
Төннес-катпас аржааныг
хем эриинде.
Төрел-чонум чырык хүнүнүң
херелинде
Төөгүзүн күш-ажыл-биле
тудуп турар.

В. ДИРЧИН.

ДОКТОРНУҢ ХАРЫ 26

БАКУ. Азербайджанның математика болгаш механика институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Ильхам Мамедов физика-математика эртемнериниң доктору. Пойлу суур чурттуг хоочун математика башкызының оглунуң оглу 26 харлыында доктор атты камгалап алган.

Эртемденниң салымныы бичиизинде-ле билдине берген. Ол он дөртүүнде школаны алдын медаль-биле доосказ, он тостуунда дээди өөредилге черин доосказ. Чээрби хар орта четпээнде институтка башкылай берген. Оон каш ай эрткенде физика-математика эртемнериниң кандидады эртем адын камгалап алган. Ооң соонда беш чыл болганда эртемнер доктору болган.

В. СИНИЦЫН.

110 ХАРЛЫЫНДА

Индонезия ортулуктуң чурттакчызы Ламбак Сакдиах 130 харлаанын демдеглээн. Узун назылыгтарның чугаазы-биле алырга, ооң шак ындыг узун назылыг болурунга режим ёзугаар чемненири, арыг агаарга доктаамал күш-ажыл кылып чорууру улуг салдар чедирген. Сакдиах уругларының 40 хире ажы-төлүнде бүргеткен чурттап орар. Ол узун назынының иштинде чеди катап кадайланган. Эң сөөлгү кадайын 110 харлыында алган.

Джакарта.

ТЫВЫЗЫКТАР

1. Ала бугам хыл кажаалыг.
2. Моон аткан огум Бээжин кирди.
3. Өне бугаң чүс бүүректиг.
4. Көк аржыылдың өртүзү ойбак.
5. Эртен эрте чанар саглай
Эскен шайны ишпес саглай.
Кежээниң-не келир саглай
Кескен эътти чивес саглай.
6. Хоолуну хонмайн кешкен балдырбай.
Хола хараганны сөөртүп кешкен балдырбай.
Тээлини тенип кешкен балдырбай,
Теңниг хараганны сөөртүп кешкен балдырбай.

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

1. Самдар кижиге ыт каржы,
Сагыжы бак чоңга каржы,
2. Арагачының аксы чыдыг,
Адыыргактың аксы байдан.
3. Хиреэн билинмеске хилинчек,
Хирин чунмаска чүдек.
4. Саның көвүдедиринден
Шынарын көдүрери дээре.

Эдегейге, Кудугайга
Элик тепкен ээир-ле мен.
Эрге кара кулугурнуң
Эргеленген эжи-ле мен.
Кудугуйнуң, Эдегейниң
Кулун ышкаш оглу-ла мен.
Кускун кара кулугурнуң
Куспаа долган эжи-ле мен.

К. САМБУУ,
Барыын-Хемчик район.

ХЕКТИҢ ХОМУДАЛЫ

Хек ул кылбас, төрээн чуурагаларын басбас, оларын аргаарыгның таварышкан-на куштарының уязынче дажыглап каар дээрзинче шагдан бээр кижилер кичээнгей салып келген. Ооң-биле чергелештир бо дугайында тоолчургу чугаа төрүттүнген. Хомудаан авахек чай дургузунда бодунуң оолдарын дилеп, «Ку-ку! Ау! Кайда силер!» деп ажы-төлүн кыйгырбышаан, ытлап, караанын чажын борбак-борбаа-биле топ чораан дижир.

КАТКЫ—ЭМ

Американ психологтарының сүмези-биле алырга, каткы эң-не чаагай эм болур. Каткы баш аарыын эмнээр болгаш хан базыышкынын кудуладыр. Ол ышкаш чамдык халдавырлыг аарыгларны безин эмнеп боор деп «Ньюсуик» журналда бижээн.

ТЕЛ ТЕРЕКТЕР

Рассказ

Ол дүне база-ла шуурган улуп тура хонган. Кышкы дээрни кежегелеп алгаш турган, теве чогдуру ышкаш хүргүл булуттарның изи-даа арттаан. Билдингир-ле шуурганга ойлаттыргаш, та дээрже үнгүлей бергеннер, та черже киргилей бергилээннер... Колла чүве ажыл-ишчи аяс хүннүң сыннар сирттеринче чажыпкан чылыгзымаар херелдеринде, дорту-биле чугаалаарга—тынныжында дивес силер бе...

Даң хаяазын уткуп, чавыт бажыңнының яндаңындан ыш суурнуң чурттакчыларының амыр-менди хонганын айтырганзыг бодунуң шаа-биле өрү чүткээн турар. Кырган иениң ам база-ла кымны-даа мурнай сарыг шайын аартап, соңгаларындан көстүп турар тел теректеринче чоргааралдыг көрүп олуруу бо. А бо тел теректерни чогум кым деп кижи мында кээп олуртканыл, а ол кижи ам кайда ирги?— деп бодай каапкаш, ук теректериниң часкы ногаан бүрүлериниң канчаар шылыражы бээрин сагыжынга чуруй берген... Ол аразында, эжик халырт дээн соонда, столоваяда поварлап турар улуг уруу Аяп кирип келгеш:

— Эки хондуң бе, авай? Шывырак-ла шуурган болду аа?— дээш, чоогунда сандайны алгаш, биеэги-ле өөренген чаңы-биле авазының орнунуң баарында олуруп алган.

— Менде чүү боорул аан... Харын бо даштың теректерим кайы хире доңуп хончуктар ирги... Чежемейин-даа соок келзе чаңгыс дазылдыг болгаш бот-боттарын хайгааражып билирлер болгай... Ынчалза-даа бо дүнеги шуурган мырынай-ла кышкырып турган ышкаш болду,—деңкеш, ойт өскээр бардым дээнзиг:

— Хүреген келди бе, уруум?.. Оларның ажылы-даа берге-ле-дир. Хар ургаш, хат-шуурганнай бээрге суг артка машиналар тырылгаш туруп бээр дижик!

— Тайгада хевээр, авай. Берге ажыл кыла албас кижини кандыг эр дээр боор! Ээлчээ бөгүн доостур. Кежээден бээр чанып келир боор—дээш, Аяп холунда шагынче көрген.

— Сээң шагың ушчок мурнап турар-дыр, авай. Деңнеп каайн. Мен шагымны дем чаа радио-биле деңнеп алдым. Че, ам мен чанайн, ынчаш бажыңга чедип кел аа. Хой сүдү-биле сүттээн шай сени манап турар эвеспе—дээш бодунуң уруунуң бажыңынче, ында уруунуң дуңда божаан чассыг оглу Орланны барып эргеледип каар дээш, чиик-чиик базып чорупкан.

Бажыңнар аразы ырак эвес, хөөремик кижиге «хол сунар» хире чер-ле болгай. Аяп ол базып ора, авазының теректер дугайында сөстерин сакты хонуп келген:

— Чаңгыс дазылдан каш-даа терек телдей үнүп кээр ышкажыл! А кижилер база-ла чаңгыс өг-бүлелиг, чаңгыс дазылдыг, ынчангаш олар күштүг-дирлер...

* * *

— Ээлчээн-даа эрткен. Кушталдырып чанарың арткан ышкажыл, Куулар? Сээң мунуп турган бульдозериңге кээп олуруптарга, чалым хаялар безин боттары-ла тоглаачыларче шилчип турганзыг апаар-дыр ийин. Арт артынга тырлы берген хөртүктерни каш-ла үстурдум ышкаш, бодум безин орта билбейн бардым — дээш, чонаада суг салба Сайын-оол демгиинче айтырганзыг көрүп турган.

— Баштай келген машинадан харын досчуп бер. Орустап турунда, халажок эр-ле болгай сен, Сайын. Хоочун акыңны кырганынче дүрген аъткарып көрем— дээш, Куулар Элбек-оол өрүлеп келген кышкы хүнче хүлүмзүрүг дола берген карактары-биле көрүп орган...

* * *

Удаткан чок, Хандагайты кайы сен дээн «Москвич» асфальтылыг орук-биле түтсүп орган. Ооң дугуйлары уламна изивишаан, аразында маргышканзыг, ынчалза-даа чаңгыс орук-биле, чаңгыс сорулганы күүседир дээш бир демниг, деңге чүглүп органнар.

— Тывалаарыңар мырыңай арыг-дыр. Кава өөренип алганыңар ол?— деп, машинаның ээзи оону башкарып орган эрден Элбек-оол айтырган.

— Маңаа Тывага төрүттүнген кижи мен. Хандагайтыга-даа кезек өөренген мен. Ачам сугнуң терээ-даа бар. Бажыңы орта турган. Бичии бажың. Аа чылдар...—деңкеш, демгизи ханы бодалче шымны берген ышкаш болган. Ынчалза-даа, узун орук шөйүлбүшаан. Дөрт кижи сөөрткен чиик машина бурунгаарлавышаан...

* * *

— Ачам сугнуң бажыңы бо. Бо теректерни ачам суглар тыва өңнүктери-биле кады олурткаңнар. Ооң бээр хөй чылдар эрткен. Мында тыва кырган-ава чурттап орар. Экидир. Бо теректерниң дазылы чаңгыс. А боттары хөй-дүр. Чазын үнер бүрүлери чеже?—деп чорда, Иван Даниловту аяк-шайже чалай бергеннер.

* * *

Тел теректер. А олар чаңгыс дазылдыглар. Бойдуста диириг амытан бүрүзү-ле үнер дөстүг, даяныр дазылдыг.

А кижилер база-ла дазыл-дөстүг, даяныр чөлеңгииштиг, оозу-биле кижилер эгээртинмес күчү-күштүг. Оозу-биле олар октаргайны чаартып, каастап турарлар. Ооң адын кандыг-даа дылда тел теректерниң бүрүлериниң аңгылаашпазы ышкаш — Найырал дижип, чоргаарал-биле адап турарлар.

М. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: Петр Ивановтуң «Чүректиң айытканы-биле» деп тыва эки турачылар дугайында шиизинден көргүзүг. Эки турачылар Опайның ролюнда А. Шоюн, Севилдиң ролюнда Г. Мунзук, Даваавның ролюнда К. Тагаланов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ тырттырган чуруу.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Хоорайда база кыш» деп фотоэтюду.

СОНУУРГАКТАРГА

«ӨЗҮП ТУРАР» ОРТУЛУК

Японияда кол ортулук Хонсюну шаанда суг дүвүнче бичиилеп кирип чыдар деп турган болза, ам ындыг эвес, шуут-ла Оожум океанның суунуң кырынче «өзүп үнүп орар» деп япон эртемденнер шинчилээн. Ортулуктуң океан дүвүнче эриктериниң «өзүп турары» база илереэн. Ынчангаш япон шинчилекчилериниң-биле алыр болза Хонсюнуң амгы девискээринге немей курган чер тыптып кээрин манап болур.

КАРМАН ТЕЛЕВИЗОРУ

«Касё» компьютер» деп япон фирма суук кристаллдардан колдады тургустунган карман телевизорларын бүдүрүп үндүрер деп турар. Аппараттың деңзизи 350 грамм. Ындыг телевизорлар тос шак дургузунда ажылдаар кылдыр өйлеп каан батерейкалар дузалы-биле ажылдаар.

ХОРАННА-НЫЫШКЫН

«Джапан таймс» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, Саппоро деп япон хоорайның магазиннеринге садып турган аъш-чем продуктуларының куду шынарындан чүгле бо чылын 7 236 кижи хораннаныышкынга таварышкан.

СЕС ХАРЛЫГ БАЛЕРИНА

«Сайга» деп япон балет бөлүү Чайковскийниң «Щелкунчик» деп баледин тургускан. Балетте кол партияларны сес харлыг Наоко Хасими күүседип турар. Бичии уруг дөрт харлыындан эгелеп танцылап эгелээн болгаш ону япон балеттиң идегели деп санап турар.

«А»-ДАН «Я» ЧЕДИР

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатаан каасталгалыг стенд кылыр деп даалга алган мен.

Чурттуң бичии хамаатыларынга тураскаатаан «Мурзилка» деп журналдың көктеглерин шүүштүрүп эгеледим. «Мурзилка»—1981 чыл, № 10. Ооң үшкү арны. Октябрь 7, Совет Конституция хүнүнге тураскаадып үндүрген болду. Ында «Советтер чуртунда кымнар чурттап турарыл?» деп эгелиг чүүл парлаттынган. Ук чүүлдү чүгүртүр номчуп бадырыптым. Ол чүүлде Совет Эвилелинде чурттап турар нация бүрүзүн чыскаап бижип бадырыпкан болду.

Бир дугаарында кайы национадан эгелээрил? Эң хөй (137 миллион) орус чондан эгелээр бе азы эң-не эвээш (500 кижи санныг) алеуттардан эгелээр бе?—деп, солун айтырыг салдынган. Ынчалза-даа алфавит ёзугаар «А»-дан эгелээш «Я»-га барып төндүрээлинер дээш, акы-дуңмалыышкы чүс нацияларны абазиннерден эгелеп чыскаап баткаш, якуттарга барып төндүрген болду.

Эвилелдешкен акы-дуңма 15 республикаларның сүлде демдектерин төгериктей чыскаап кааш ортузунга; «Советтер чуртунда кымнар чурттап турарыл?» деп эге-биле аймак соек акы-дуңма 100 нацияларның алфавит аайы-биле парлап бадырыптым.

Узуну 7 метр шөлде. Улуг Октябрьдан төрүттүнген Советтер чуртунуң хамаатыларының «ажылдаар, өөренир, дыштаныр эргелерин, айыыл келзе кайгамчыктыг улуг чуртту камгалаар хүлээлгезин, ажыл-амыдыралын, культуразын көргүскен плакаттар хамаарышкан туруштарында турупкан.

Өөреникчилер коридорда карандаш, саазын тудуп алган, сонуургаан, каттырышкан, сүмелешкен, ында кирген тывызык айтырыгларны тыпкан турлар.

— Көрем, көрем! «Т»-биле эгелээн бистиң тывалар-биле бир дөмей эге үжүктүг 8 нация бар-дыр—деп, бир үн алгырды. Шынап-ла, бистиң чуртувуста бо-даа кижиниң дыңнап көрбээни хөй янзы нация чонуң бары солун.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

БИР ЫНАКШЫЛДЫҢ ТӨӨГҮЗҮ

Кадржаан офицер Михаил Маршалко Самарканд хоорайга албан эрттирип тургаш, Украинаның бир бичии чараш хоорайынга шөлээлеп чедип келген. Ынчан ол аныяк, кадык-шыырак, хөглүг турган. Шөлээ үезинде Зина-биле таныжып алган. Аныяктар өгленип алгаш, Самаркандыже чоруй барганнар. Удаваанда оолдуг апарганнар.

Дайын эгелей бергенде, оглу үш харлыг турган. Фронтуже чоруур мурнунда Маршалко өг-бүлезин Ташкентиде акызынче чорудупкан. Дайынның баштайгы хүннеринден эгелээш, танкист Маршалко эң берге тулчуушкуннарга киришкен. Ол үш катап балыгланган. 1942 чылдың августа дөрткү удаа балыглаткан. Ынчан кончуг чедиишкин чок болган. Танкыга дорт дегген снаряд ооң оң холун гимнастерказының чеңи-биле кады одура шаапкан. Бир эжи дораан өлген. Ийиги снаряд ооң солагай холун аар балыглаан. Танк өрттени бээрге, оон радист-биле кады арай боорда үнүп келгеш, Маршалко барып ушкаш, угаанын ышкынып кан. Өрттенген танк чанынга оң ийи шак чытканын ол чүгле соолунде билип алган.

Ол кезиишкин кылыр стол кырынга чыткаш, миниип келген. Хирургтаң бодунуң байдалын айтырар безин шагшинээ чок болган.

— Канчап кааныңар ол? Оода чартык-кезиин-даа арттырып кагбас. Ийи хол чок канчаар мен... — деп, ол хирургтан хомудаан сеткили-биле айтырган.

— Бир эвес ынчаар кеспээн болзумза, сээң-биле чугаалашпас турган ийик бис— деп, хирург харыылаан.

...Кадайы дыка үр чагаа манап келген. Фронтудан баштай алган чагаазын чеже-даа номчаан. Дыка үр болганда госпитальдан чагаа келген. Ону өске кижи бижээн болган. Ооң соонда база бир чагаа алган. Ашаа ийи хол чок артканын ында дыңнаткан болган. «Ол—дириг-дир! Ол удавас чанып кээр!»—деп, демги сөстерин катаптап, чеже-даа номчаан.

Удаваанда ашаа чедип келген. Сактырга, ашаа аңаа ынак эвес ышкаш сагындырган. Ол шимчеш-даа дивейн чаңгыс черже көрүп алгаш турган. Артында-ла ол сирийниң турда, кадайы кылаштап келгеш, куспактапкан. Ооң соонда ону чундургаш, бажын дырап бергеш, арыглаңыр черге чедирген. Кандыг-даа берге болза, холдарым чок деп ол бодай бербес кылдыр бүгү-ле чүвени аңаа кылырын Зинаида Кондратьевна шиитпирлеп алган.

Зинаның ашаа ийи холу чок келгенин бүгү кварталдың чурттакчылары билир апарган. Протез кылдыртып алыр дээш, Москвага база четкен. Аңаа эки кижилерге ужуражып, оларның-биле чугаалашкан. Оларның чамдыктары Москвага чурттап артып каарын сүмелээннер. Бак кижилерге база ужурашкан. Бир дарга кижиниң кабинединге кире бээрге мынча дээн:

— Москвага силерге бажыңның херээ чүл? Силерни өг-бүлеңер дөмей-ле хүлээп албас. Чүгле инвалидтер бажыңынга тургузуп каап болур мен.

Ону ол мынчага чедир утпаан. Сактып чоруур. Ынакшылдың, шынчы чоруктуң күжүн, аас-кежик дугайын ол чүнү билирил? Холу чок солдатты манап олурар херээжен барын ол бодаан бе?

Маршалко Москвага артып каар деп дорт шиитпирлеп алган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп алыышкын кылыр кабинединге ол кире берген. Кадайының канчаар уткуп алганын, оглунуң танывайн барганын, ону ийи холдан сегирип алгаш, өрү көдүрүптер бодааш, бурунгаар дап бергеш, холдарының чогун сактып келгеш, ыглаптар часканын, элдепсинген болгаш корткан карактары-биле оглунуң олче көрүп алгаш турганын чүге аңаа чугаалай бергенин ол ам-даа билбес. Аңаа олурган кижилер ону үзе кирбээн, кичээнгейлиг дыңнап алганнар. Оон соонда оларның бирээзи Михаил Иванович Калининниң кабинединче киир үдеп каан. Калинин холдары чок, үжен харлыг солдатты дыка эки хүлээп алган. Ол тулчуушкуннар дугайын сонуургаан, кадайының болгаш оглунуң дугайын оон айтырган. Москвага бажың тып бээрин аазаан. Маршалко аңаа белеткеп каан бижикти канцеляриядан ап алган. Өг-бүлезин ап алыр дээш демги-ле хоолуурган даргазының кабинединге база катап кирер ужурга таварышкан. Документилерге холунуң ужуун ол ыыт чок салып берген.

Москвага Зина кызыл-даван чедип келген. Орукка хендир туфельдери үстүп, частып калган. Москваның кудумчуларынга кызыл-даван кылаштап чорааш, ашаанга айтып берген бажыңга четкеннер. Ооң соонда шериг комиссарияды оларга демир-орун, сандайлар тып берген... Ам олар чылыг, чырык чаа бажыңда чурттап турарлар. Зинаида Кондратьевна мээң-биле чугаа үезинде ашаанче көрбейн ора-ла аңаа чүү херегин баш удур даап бодап каар чораан. Ол ашааның бажыңга кедер туфельдерин дүргени кончуг ужулгаш, аңаа ботинкалар кедирип кагды. Ооң ашаанга ынаа, аңаа сагыш човаачалы ыя оон-на илдең болду.

Зинаида Кондратьевна чүгле чаңгыс катап коргар, дүвүрээр ужурга таварышкан. Ол эмчиге чыдып алгаш, ашаа канчап-ла тур ирги дээш аажок сагыжсыраан.

Ашаа эмчиге чедип келген. Кезиишкин эрткен соонда ооң кадайын эмнелгениң тынгарар салбырында чыттырып каан деп билип кааш, моорап кээп ушкан.

— Чүрээнче бооладыпканы биле дөмей барып ушкан— деп, кадайы оожум чугаалады.— Мен чүгээртеп келгенимде мени ужуражыры аңаа чепшээрээн. Ол дыка хөй чечектер хойлап алгаш келген. Ол чечектер оруң, шала, стол кырынче төктүп эгелээн. Ол менче ээгип келгеш, ошкап каан. Оон бажы-биле мээң чоорганымны эде иткилеп берди... Ынчап бистер аныяк эвес турган бис.

Херээжен кижиниң ынакшылы аңаа эргим кижиниң чүгле амыдырал-чуртталгазын эвес, а ооң салым-чолун, аас-кежиин камгалап алган. Ооң ынакшылының күжү түреңги, кымга-даа ажык чок байдалга удур туржуп шыдаарынга аңаа дузалаан. Ол бодунга таарлжыр ажылды тып алган. Партия ажылынга идепкейлиг киржип, хой-ниитиниң ажылын кылып келген. Кезээде херек апарган минуталарда, ооң кадайы үргүлчү кады чоруур, дуза көргүзүп чедип келир. Олар ам кырый бергеннер. Ынчалза-даа олар, аныяк үезинде дег, бот-боттарын хүндүлежип, эргелеп эдержип чоруурлар.

Татьяна ТЭСС.

ТВ

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Бир эвес кадык болуксаар болзуңза (күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — «Харның аялгалары». Фильм-концерт. 9.15 — «АБВГД-жигеш». 9.45 —Ада-иелерге. 10.15— «Спортлотонуң» 52-ги тиражы. 10.25 — «Айның чок шимчээшкин». 10.55 — «Амандла» ансамбльдиң оюну. 11.40 — Чүнү номчуурул. 12.25 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 13.10— Р. Вагнер. «Тристан биле Изольда» деп операдан симфония үзүндүлери. 13.30 — Политиктиг хайгааракчы В. Б. Бекетовтуң беседазы. 14.00 — «Орус музей». Валентин Серов. 14.30— Уругларга фильм: «Сээң-биле кожа». 15.45 — Бөгүн делегейде. 16.00— «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.00 — «Бистиң адреавис— Совет Эвилели». 18.50 — «9-кү студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Зорин чорудар. 19.50 — «Циркtиң даңгынаазы» деп уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Циркtиң даңгынаазы» деп фильмниң 2-ги сериязы. 22.50 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 23.35 — 23.40 —Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

15.50 — «Ташкентиниң алдын күзү». Уран чүүлдерниң бирги Бүгү-эвилел фестивалы. Ташкентиден дамчыдылга. 17.05 — Баскетболга ССРЭ чемпионады. «Жальгирис» — «Динамо» (Москва). 17.45 — «Алтай этюдтар». Документалдыг телефильм. 18.00 — «Музыкалыг киоск». 18.30 — Чаа өг-бүле болганнарның телеклуву. 19.45 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.10 — В. Розов — «Амыдыралдың арыннары». Телешии.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Агаарның температуразы дүне 27—32 градус, хүндүс 20—25 градус, чамдык черлерге —13—18 градус соок.

Кызылга бичии булуттаар, хар чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени 2—7 метр. Агаарның температуразы дүне 27—29 градус, хүндүс 16—18 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дээрбечи-кавактар» 10.00, «Бедик арт» 11.20, 14.50, 16.20, 20.00 шактарда.

«Пионер»: «Тажылар-куулар» 9.30, 12.40, «Сөөлгү эртине» 10.50, 14.00, «Адалар болгаш кырган-ачалар» 16.00, 17.50, 20.20, шактарда.

«ВОСТОК»: «Хол майгыны-биле шапчыпкан» 15.00, 16.40, 18.20, 20.10, шактарда.

Тываның күрүне филармониязы — музыка редакторун, баянисти, вахтёрларны, контролёрларны, кассирни, баянисти, общежитие дежурныйларын, администраторларны чалап тур.

Филармонияның адрези: Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң № 58 бажың, телефоннар №№ 2-46-02, 2-55-69.

Тыва АССР-ниң Күрүнениң ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң концерти бо чылдың декабрь 27-де хөгжүм-шии театрынга болур. Эгелээри 19 шакта. Билеттерни «Саян» универмагтан, театрның кассазындан, филармониядан садып ап болур.

Редакцияның адрези: Индекс 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1980.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың №1). ТС—01574